

FRANCISCO DE VITORIA'DA HAKLAR MESELESİ

Merve SAĞIROĞLU
112614010

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HUKUK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
(İNSAN HAKLARI HUKUKUHUKUKU)

Prof. Dr. Cemal Bâli AKAL

2015

ÖZET

Çalışmanın ilk bölümünde Francisco de Vitoria hakkında biyografik bilgiler ve Salamanca Üniveristesi'ndeki derslerinin derlemesi olan *Relectiones Theologicae* hakkında bilgi verilecektir. İkinci bölümde ise, bu derslerden Vitoria'ya bugünkü ününü kazandıran, İspanyolların Yeni dünya topraklarında gerçekleştirdiği fetih ve sömürgeleştirme hareketinin meşruluğu üzerine incelemesini yaptığı ve buradan uluslararası hukuk ve insan haklarına uzanan çıkarımlarını sistematik bir biçimde oluşturduğu 'Yerliler Üzerine (*De Indis*)' adlı dersleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler : İnsan Hakları, İnsancıl Hukuk, Haklı Savaş, Tabii Hukuk, Hak Kuramı

ABSTRACT

In the first section of the study, it will be biographical information of Francisco de Vitoria and his *Relectiones Theologicae*, which was the compilation of lessons given by him at Salamanca University. In the second section, the lessons titled 'On the American Indios (*De Indis*)', in which he examined the legitimacy of the Spanish conquest and colonization of New World and systematically constituted his conclusions towards international law and human rights.

Keywords : Human Rights, Humanitarian Law, Just War, Natural Law, Theory of Right

FRANCISCO DE VITORIA'DA HAKLAR MESELESİ

MATTER OF RIGHTS IN FRANCISCO DE VITORIA

Merve SAĞIROĞLU
112614010

Prof. Dr. Cemal Bâli AKAL

:

Yrd. Doç. Dr. Reyda ERGÜN

:

Yrd. Doç. Dr. Birden GÜNGÖREN

:

Tezin Onaylandığı Tarih

:

28.11.2015

Toplam Sayfa Sayısı

:

61

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

- 1) İnsan Hakları
- 2) İnsancıl Hukuk
- 3) Haklı Savaş
- 4) Tabii Hukuk
- 5) Hak Kuramı

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

- 1) Human Rights
- 2) Humanitarian Law
- 3) Just War
- 4) Natural Law
- 5) Theory of Right

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR.....	VI
KAYNAKÇA	VII

BİRİNCİ KISIM

FRANCISCO DE VITORIA

I. Giriş	1
II. Francisco de Vitoria.....	2
III. <i>Relectiones Theologicae</i>	4
IV. <i>Ius Gentium</i>	6

İKİNCİ KISIM

YENİ DÜNYA YERLİLERİ ÜZERİNE VEYA RELECTIO DE INDIS

I. Yerliler Üzerine (<i>Relectio de Indis</i>).....	10
II. <i>De Indis</i> 'in Birinci Bölümü: Hâkimiyet Teorisi (<i>Dominium</i>)	11
A- Genel Olarak.....	11
B- Hâkimiyetin Temeli.....	12
C- Şeylerin Bölünmesi Ve Mülkiyetin Kökeni	13
D- Kölelik, Ölümcül Günah, İnançsızlık Ve Hâkimiyet İlişkisi	15
E- Akıllı Kullanma Yetisi (<i>Uso de Razón</i>) Ve Hâkimiyet İlişkisi	21
III. <i>De Indis</i> 'in İkinci Bölümü: Fethi Doğrulamayan Sebepler	24
A- Tüm Dünyanın Efendisi Olarak İmparator.....	25
B- Papa'nın Yerliler Üzerinde İktidarı	27

C- Keşif Hakkı.....	29
D- Yerlilerin İnançsızlığı.....	31
E- Yerlilerin Günahları	33
F- Gönüllü Seçim.....	35
G- İlahi Bağışlama.....	36
IV. <i>De Indis</i> 'in Üçüncü Bölümü: Fethi Doğrulayan Sebepler.....	37
A- Tabii Topluluk Ve İletişim Prensibi.....	38
1. Seyahat Etme ve Yerleşme Hakkı (<i>Ius Peregrinandi Et Degendi</i>)	41
2. Ticaret Yapma Hakkı (<i>Ius Negotiandi</i>)	42
3. İletişim Hakkı (<i>Ius Communicationis</i>).....	43
B- İncil'in Duyurulması ve Hıristiyanlığın Yayılması (<i>Ius Praedicandi</i>) ...	46
C- Hıristiyanlığı Seçmiş Yerlilerin Savunulması	49
D- Hıristiyanlığı Kabul Eden Yerliler Üzerinde Papa'nın Dolaylı Yetkisi .	50
E- Masumların Korunması	51
F- Gerçek Ve Özgür Seçim.....	52
G- Müttetiklerce Yardım Veya Vesayet.....	53
V. Sonuç	56
Özgeçmiş.....	61

KISALTMALAR

<i>bkz.</i>	:	Bakınız
<i>BM</i>	:	Birleşmiş Milletler
<i>CSSST III</i>	:	Comentarios a la Secunda Secundae de Santo Tomás, Tomo III.
<i>çev.</i>	:	Çevirmen
<i>ed.</i>	:	Editör
<i>De Indis</i>	:	Relectio de Indis
<i>s.</i>	:	Sayfa
<i>vb.</i>	:	Ve benzeri
<i>vd.</i>	:	Ve devamı

KAYNAKÇA

- Akal* : Cemal Bâli Akal, Modern Düşüncenin Doğuşu, Ankara 2005.
- Añaños Meza* : Maria Cecilia Añaños Meza, El título de “sociedad y comunicación natural” de Francisco de Vitoria – Tras las huellas de su concepto a la luz de la teoría de dominio, Anuario Mexicano de Derecho Internacional, vol. XII, Meksika. 2012, s. 525-596.
- Añaños Meza, Bienes Comunes* : María Cecilia Añaños Meza, La doctrina de los bienes comunes de Francisco de Vitoria como fundamentación del dominio en el Nuevo Mundo, Persona y Derecho: Revista de fundamentación de las Instituciones Jurídicas y de Derechos Humanos, Sayı 68, 20013/I, s.103-137.
- Barcia Trelles* : Camilo Barcia Trelles, Francisco de Vitoria – Fundador del Derecho Internacional Moderno, Valladolid 1928.
- Beltrán de Heredia* : Vicente Beltrán de Heredia, Francisco de Vitoria, Barcelona 1939.
- Beltrán de Heredia – Collección* : ¿En qué año nació Francisco de Vitoria?, Miscelanea Beltrán de Heredia – Collección de Artículos Sobre Historia de la Teología Española, Tomo II, Salamanca 1972, s.7-22.
- Beltrán de Heredia – Manuscritos* : Vicente Beltrán de Heredia, Los Manuscritos del Maestro Fray Francisco de Vitoria, O.P : estudio critico de introducción a sus lecturas y reelecciones, Madrid 1928.
- Brown Scott* : James Brown Scott, The Spanish Origin of International Law, Francisco de Vitoria and His Law of Nations, London 1934.
- Carro* : Dr. P. Venancio Diego Carro, O.P., La “Communitas Orbis” y Las Rutas del Derecho Internacional Según Francisco de Vitoria, Madrid 1962.
- Castillo Urbano* : Francisco Castillo Urbano, El Pensamiento

- de Francisco de Vitoria, Filosofía Política e Indio Americano, Barcelona 1992.
- Cruz Cruz* : Juan Cruz Cruz, La soportable fragilidad de la ley natural: consignación transitiva del ius Gentium en Vitoria, Juan Cruz Cruz (ed.), Ley y Dominio en Francisco de Vitoria, Navarra 2008, s.13-40.
- Díaz* : Barbara Díaz, El Internasionalismo de Vitoria en la Era de Globalización, Navarra 2005.
- Domingo* : Rafael Domingo, The New Global Law, New York 2011.
- Etchebehere* : Pablo René Etchebehere, Uso de Razon y Libre Albedrío, Ley y Dominio en Francisco de Vitoria, Juan Cruz Cruz (ed.), Navarra 2008, 197-202.
- Frayle Delgado* : Luis Frayle Delgado, Pensamiento Humanista de Francisco de Vitoria, Salamanca 2004.
- Gayo* : Gayo, La Instituta de Gayo, Descubierta Recientemente en un Palinsecto de la Biblioteca de Verano, Madrid 1845.
- Goti Ordeñana* : Juan Goti Ordeñana, Del Tratado de Tordesillas a la Dovtrina de los Derechos Fundamentales en Francisco de Vitoria, Valladolid 1999.
- Hernández* : Ramón Hernández, Francisco de Vitoria, Madrid 2011.
- Hernández Martín* : Ramón María Hernández Martín, Derechos Humanos en Francisco de Vitoria: antología, Salamanca 1984.
- Marzal* : Antonio Marzal, El Orden Internacional Público en la Reflexión Jurídico de Vitoria, International Law: Revista Colombiana de Derecho Internacional, sayı 3, 2004, s.117-146.
- Menendez-Reigada* : Fr. Ignacio G. Menendez-Reigada, O.P., El Derecho de Gentes Según Francisco de Vitoria, Madrid 1933.
- Titos Lomas* : Francisco Titos Lomas, La Filosofía Política y Jurídica de Francisco de Vitoria, Córdoba 1993.
- Vitoria* : Sobre el Poder Civil, Sobre los Indios,

- Vitoria, CSSST III* : Sobre el Derecho de la Guerra, Luis Frayle Delgado (çev.), Madrid 2012.
- Vitoria, Relecciones Teologicas* : Francisco de Vitoria, Comentarios a la Secunda Secundae de Santo Tomás, Vicente Beltrán de Heredia (ed.), Salamanca 1934.
- Vitoria, La Ley* : Francisco de Vitoria, Relecciones Teologicas del P. Fray Francisco de Vitoria, Tomo III, De la Obligación de Convertirse a Dios al Llegar al Uso de Razón, D. Jaime Ripoll (ed.), Madrid 1917
- Vitoria, La Ley* : Francisco de Vitoria, La Ley, Luis Frayle Delgado (çev.), Madrid 2009.

BİRİNCİ KISIM

FRANCISCO DE VITORIA

I. Giriş

Francisco de Vitoria (1483?-1546), 15. yüzyılda Amerika kıtasının keşfiyle beraber bu topraklarda yaşayan yerlilerin de olduğunun keşfedilmesinden sonra İspanyollar tarafından, Yeni Dünya olarak adlandırılan bu topraklarda gerçekleştirilen uygulamaların ve kurdukları hâkimiyetin hukukiliğini sorgulayan düşünürlerin başında gelmektedir. Vitoria'dan önce, İspanyol fethi ve yerlilerin İspanyolların hâkimiyetine girmeleri sorunu üzerine Juan Mair tarafından bir çalışma yapılmış olsa da¹, Vitoria'nın konferans-derslerinde öğrencilerinin aldığı notlardan oluşan *Relectio de Indis* ("Yerliler Üzerine" veya "*De Indis*") adlı derlemenin, bu sorun üzerine sistematik bir biçimde yapılan ilk çalışma olduğu bilinmektedir. Kendi içerisinde üç bölüme ayrılan *De Indis*, ilk iki bölümünde yerlilerin bireyler olarak sahip oldukları haklarının savunulması ve dönemin hukuk yaklaşımından farklı olarak yalnızca fetih sorununa ilişkin değil insan haklarını küresel boyutta ele alan yapısıyla, Vitoria'dan sonraki düşünürleri etkileyecek ve hatta "uluslararası hukukun kurucusu" olarak adlandırılmasına neden olacaktır.

Bu çalışmanın ilk kısmında öncelikle Vitoria'nın entellektüel altyapısının değerlendirilebilmesi ve öğretisinin dayandığı temelleri ve etkileri anlayabilmek adına biyografik bilgiler ve öğretisine ilişkin tek kaynak olan, öğrencileri tarafından alınan notlarla oluşturulmuş *Relectionis Theologicae* adlı konferans-dersleri hakkında bilgiler verilecektir. Çalışmanın ikinci kısmında ise, Vitoria'ya asıl ünü kazandıran öğretisinin anlaşılmasını sağlayacak olan *De Indis*, metnin sırasına uygun olarak değerlendirilecek ve açıklanmaya çalışılacaktır.

¹ Ramón Hernández, Francisco de Vitoria, Madrid 2011, s.21.

II. Francisco de Vitoria

Doğum tarihi ile ilgili kesin bir bilgi olmamakla beraber, Vitoria'nın 1483 ve 1486 yılları arasında İspanya'nın Burgos şehrinde doğduğu kabul edilmektedir. Bununla beraber en önemli Vitoria araştırmacılarından Vicente Beltrán de Heredia, 1925'te edindiği bir belgede yer alan bilgilere göre Vitoria'nın 1492 dolaylarında doğmuş olduğunu belirtmektedir². Söz konusu bu belge, Salamanca Üniversitesi'nde açılan bir kadro için yapılan değerlendirmeye ilişkindir ve Vitoria'nın adı da bu kadroyla ilgili yapılan değerlendirmede şahit olarak yazılıdır. Vitoria, kendisine yaşı sorulduğunda 'aşağı yukarı kırk yaşında' olduğunu beyan etmiştir. 1533 yılına ait bu belgeye göre, bu tarihte kırk yaşında ise, Vitoria'nın doğum tarihini 1493 olarak kabul etmek gerekecektir. Fakat Vitoria'nın deyişiyle bu yaş "aşağı yukarı" olduğundan, Beltrán de Heredia, yaşının 39, doğum tarihinin de 1492 olduğunu söylemektedir. Fakat, Ramón Hernández'e göre bu tarihin kabulü mümkün değildir. Hernández, 1989 yılında, Vitoria'nın diyakon olarak yazıldığı 1507 tarihli bir belgeye ulaştığını, eğer 1492 yılında doğduğu kabul edilirse, belgenin tarihinde on beş yaşında olacağını ve bu rütbeye erişmek için asgari yaşın yirmi olduğunu söylemektedir³.

Hıristiyan bir baba ve Yahudi bir anneden dünyaya gelerek, inançlı bir ailede yetişen Vitoria ve kardeşi Diego de Vitoria, birer yıl arayla, önemli din adamları ve âlimler yetiştiren San Pablo de Burgos manastırında eğitime başladılar. Dominiken tarikatı prensipleri içinde eğitim veren bu manastırda teoloji eğitimine devam etmesi için gerekli entelektüel eğitimi alarak Latince ve Yunanca'ya da hâkim olan Vitoria, Paris'te Saint Jacques Dominiken Manastırı'nda teoloji ve felsefe bölümüne kolayca devam etmiş ve burada,

² Vitoria'nın doğum tarihi ile ilgili görüşler için bkz. Vicente Beltrán de Heredia, *Miscelanea Beltran de Heredia*, Tomo II, "En qué año nació Francisco de Vitoria. Un documento revolucionario", Salamanca 1972, s.8-22; Hernández, s.15; Vicente Beltrán de Heredia, *Francisco de Vitoria*, 1939, s.9.

³ Hernández, s.16.

döneme hâkim üç entelektüel hareket olan hümanizm, nominalizm ve tomizm eğitimleri almış, 24 Mart 1522 yılında da teoloji lisansı edinmiştir.⁴

Paris'teki hocalar ve öğrenciler arasındaki ünü sayesinde, 1523 yılında yeni kurulmuş olan San Gregorio de Valladolid manastırında teoloji doktoru unvanıyla ders vermeye başlamıştır. Burada ders verdiği üç yıl boyunca, Pedro Lombard'ın *Sentencias*'ı yerine alışılmışın aksine kaynağı antropolojik, hümanistik ve etik olan, hem hukuki hem sosyal boyutuyla insanı, yasayı, mutluluğu inceleyen Thomas Aquinas'ın *Summa Theologiae* eserini anlatmış, ve aynı dönemde, Dominiken tarikatı içinde üstün bir rütbe olan Teoloji Majisteryumu rütbesine yükseltilmiştir⁵.

Paris'ten sonra, İspanya'da henüz üç yıldır bulunmasına rağmen, Vitoria'nın derslerindeki yenilikçi yöntemi Valladolid sınırlarını aşarak, Salamanca Üniversitesi'nde teoloji bölümünde açılan bir kadroya aday gösterilir. Vitoria'nın Dominiken manastırı eğitimindeki ünü ve hakkında anlatılanlar, aynı dönemde bu kadro için hazırlanan birçok profesörün, adaylıkta bulunmamasına sebep olmuştur⁶. Vitoria'nın karşısındaki tek aday, ahlâk felsefesi konusunda nitelikli, Portekizli Pedro Margallo'dur. Üniversite'deki Portekizli akademisyen ve öğrencilerin sayıca çok olması ve Margallo'nun alanındaki üstün başarısı Vitoria için bir dezavantaj olsa da, seçim süresince düşüncesini ifade edişindeki kesinlik, hümanistik yaklaşımı ve pedagojik nitelikleri, hem diğer profesörlerin tercihi hem de öğrencilerin alkışlarıyla Vitoria'ya zaferi getirmiştir.

Vitoria'nın Salamanca'daki derslere getirdiği yeniliklerin en önemlisi, derslerde yerleşik müfredatın aksine Lombard'ın *Sentencias*'ı yerine Thomas Aquinas'ın *Summa Theologiae*'sinin incelenmesi olmuştur. *Summa Theologiae*'nin ders konusu olması yalnızca metodolojik bir yenilik olmaktan öte, temel doktrin olarak tomizmin öğretim hayatına katılmış olmasıdır⁷. Diğer bir

⁴ Hernández, s. 18; Beltrán de Heredia, s.18.

⁵ Hernández, s.28-29; Beltrán de Heredia, s.43.

⁶ Hernández, s.31; Beltrán de Heredia, s.35.

⁷ Francisco Titos Lomas, *La Filosofía Política y Jurídica de Francisco de Vitoria*, Córdoba 1993, s.22.

yenilik ise Vitoria'nın, öğrencilerin ders sırasında notlar almasını ve yorumlarda bulunmasını sağlayan didaktik eğitim yöntemidir. Kendine has, sade ve anlaşılır bir ders anlatımı olan Vitoria, ders bitiminde dersliğin kapısının önünde bekleyerek öğrencilerin muhtemel sorunlarını ve isteklerini dinlemektedir. Derslerinde, zor bir argümantasyondan sonra öğrencilerin fikirlerini soran, kendine özgü yöntemlerle öğrencileri ile karşılıklı diyaloglu bir ders işleyişi yürüten Salamancalı profesör için Hernández, Vitoria'nın ders anlatışı sırasında, dersliklerin dışından “*Biliyorum, bunun imkânsız olduğunu söyleyeceksiniz ama bakın Kutsal Kitap ne söylüyor...*” gibi ifadelerin sıklıkla duyulur olduğunu söylemektedir⁸.

1544 yılında, yakalandığı damla hastalığından durumu iyice kötüleştiği için artık derslerine katılamayacağını belirttiğinde, öğrencileri tarafından omuzlarda taşınarak üniversiteye getirilecekti. Vitoria, 12 Ağustos 1546'da bu hastalıktan ötürü hayatını kaybetmiştir.

III. *Relectiones Theologicae*

Salamanca Üniversitesi'nde, Vitoria'nın zamanında iki tür ders verilmekteydi: Dersler (*Lectiones*) ve Yeniden Dersler (*Relectiones*). *Lectiones*, eğitim yılı boyunca verilen, yani sekiz aylık bir dönem için yaklaşık yüz elli derse tekabül eden olağan derslerdir. Bu dersler, Vitoria tarafından yazılmış ve derslerde tekrar edeceği ders materyalinin sözlü aktarımı, sonrasında Vitoria tarafından bunların yazılı halde sunulması, öğrencilerin derslerde aldıkları notlar ve yine öğrenciler tarafından Vitoria'nın dikte ettirdiği notların düzenlenmesinden oluşmaktadır⁹. Bu derslerden oluşturulan yalnızca beş cilt San Esteban Manastırı tarafından muhafaza edilip yayınlanmıştır¹⁰.

⁸ Hernández, s.48.

⁹ Beltrán de Heredia, s.60.

¹⁰ Beltrán de Heredia, s.67.

Relectiones adındaki ‘yeniden dersler’ olarak anlaşılabilirler diğer konferans-dersler ise olağan derslerin aksine, her profesörün yılda bir kez, o eğitim yılında verilen derslerden en önemlisi hakkında tüm akademinin önünde gerçekleştirdiği derslerdir. Vitoria’ya bugünkü önemini veren *Relectiones* adlı 15 dersinden yazıya geçirilmiş olanlar on üç adettir. Hakkında detaylı bilgi bulunmayan yayınlanmamış iki *Relectio*’dan ilkinin, Vitoria tarafından verilen ilk *Relectio* olduğu ve 1526-1527 yıllarına tekabül ettiği, diğerinin ise 1542-1543 yılları arasında, Vitoria’nın rahatsızlığı sebebiyle tamamlanıp yayımlanamamış olduğu düşünülmektedir¹¹. Yayınlanmış on üç *Relectio*’dan altısı, *De potestate civile* (sivil iktidar üzerine), *De potestate ecclesiae prior* ve *posterior* (Kilise’nin iktidarı üzerine I ve II), *De potestate Papae et Concilii* (Papa’nın ve Konsey’in iktidarı üzerine), *De indis* (Yerliler üzerine) ve *De iure belli* (Savaş hukuku üzerine), doğrudan bir topluluğun diğeriyle ilişkilerini düzenleyen temel prensiplerle ilgilidir. Kalan yedi *Relectio* ise ilk grup gibi bir bütünlük oluşturmayan, bağımsız niteliklidir. Vitoria’nın *Relectiones Theologicae*’sinin tam listesi aşağıdaki gibidir¹².

Ders (<i>Relectio</i>)	İlgili Ders Yılı	Sunulduğu Tarih
1- <i>De silentii obligatione</i>	1526-1527	1527
2- <i>De potestate civile</i>	1527-1528	1528
3- <i>De homicidio</i>	1528-1529	1530
4- <i>De matrimonio</i>	1528-1529	1531
5- <i>De potestate ecclesiae prior</i>	1529-1530	1532
6- <i>De potestate ecclesiae posterior</i>	1530-1531	1533
7- <i>De potestate Papae et Concilii</i>	1532-1533	1534
8- <i>De augmento caritatis</i>	1533-1534	1535
9- <i>De ea ad quod tenatur</i>	1534-1535	1535
10- <i>De simonia</i>	1535-1536	1536
11- <i>De temperantia</i>	1536-1537	1537-1538
12- <i>De indis</i>	1537-1538	1539

¹¹ Beltrán de Heredia, s.73.

¹² Beltrán de Heredia, s.91.

13- <i>De iure belli</i>	1538-1539	1539
14- <i>De magia</i>	1539-1540	1540
15- <i>De magia posterior</i>	1539-40-41	1543

IV. *Ius Gentium*

Vitoria'nın öğretisinde *ius gentium* ile ilgili çıkarımları ve henüz bugünkü anlamıyla olmasa da kavimler hukuku olarak bilinen uluslararası hukuka ilişkin ortaya koyduğu prensipler, Vitoria'nın Ortaçağ ile Modernite arasına yerleştirilmesi gerektiğini düşündürmüştür. *Ius gentium*'u anlamak ve Vitoria'nın öğretisini inceleyebilmek için, *ius gentium*un tarihsel gelişiminin ve genel hatlarının ortaya konulması yararlı olacaktır.

Ius gentium, Antik Yunan'da doğup Roma'da gelişmiş, Ortaçağ Avrupası'na hakim olan, kaynağı farklı, ayrı hukuk sistemlerini barındıran karmaşık bir hukuk konseptidir. Ciceron, sıklıkla *ius gentium* kavramına işaret eden fakat bu kavramın tanımını yapmamış ilk düşünür olarak kabul edilmektedir¹³. Hukuku, tabii ve pozitif olarak ikiye ayıran Ciceron, *ius gentium* tüm insanlar için ortak olan tabii hukuk içinde yer vermektedir. Bununla beraber kimi zaman da, insanlar arası teamüli bir pozitif hukuk olarak belirlemektedir¹⁴.

Gaius ise, Ciceron ve Stoacı düşünce etkisinde, tabii hukuk ile *ius gentium* arasındaki bağı açıkça belirleyecektir. *Ius gentium*u, tabii aklın tüm insanlar arasında oluşturduğu, tüm insanlar tarafından gözlemlenen, tüm kavimler için ortak hukuk olarak tanımlamaktadır¹⁵. Tabii akıl (*ratio naturalis*), *ius gentium*un ne olduğunu belirler. Gaius için havanın, denizin, nehirlerde akan suyun

¹³ Rafael Domingo, *The New Global Law*, New York 2011, s.7-8.

¹⁴ Maria Cecilia Añaños Meza, *El título de "sociedad y comunicación natural" de Francisco de Vitoria – Tras las Huellas de su Concepto a la Luz de la Teoría de Dominio*, Anuario Mexicano de Derecho Internacional, vol. XII, Meksika 2012, s.543.

¹⁵ Gayo, *La Instituta de Gayo*, Descubierta Recientemente en un Palinsecto de la Biblioteca de Verona, Madrid 1845, s.11. Gaius'un *Instituta* eserinin İspanyolca çevirisi, Sevilla Üniversitesi'nde bulunmakta ve internet üzerinden erişilebilmektedir: <http://fama2.us.es/fde/ocr/2006/institutaDeGayo.pdf>

kullanımı, sahipsiz şeylerin işgali ve diğer türlü mülkiyetlerin edinimleri *ius gentium*dandır. Bu sayılan hukuki kurumlar, Roma Hukuku'nda tabii hukukça tanınmış olduğundan, Gaius'un teorisinde *ius gentium*un tabii hukuktan ayrılmadığı görülmektedir¹⁶. Vitoria'nın *De Indis*'te, Yeni Dünya üzerinde İspanyol hâkimiyetini sorguladığı değerlendirmesinde esas alacağı *ius gentium* kavramı da bu doğrultuda olacaktır¹⁷.

Ulpianus ise, tabii hukuk, *ius civile* ve *ius gentium* olarak üçlü bir hukuk ayrımı yapmaktadır. Ulpianus'a göre tabii hukuk tüm canlılar için (*quod natura omnia animalia docuit*) geçerli ve kapsayıcı bir hukuk olarak tanımlanırken, *ius gentium* yalnızca insanların sahip olduğu, halkların yararlandığı hukuktur¹⁸. Tüm insanlar için ortak olma özelliği ve (tıpkı kölelik kurumunun insan tarafından yaratılmış olması sebebiyle *ius gentiuma* ilişkin olması gibi) insan aklına dayanması, onu tabii hukuktan ayırmaktadır¹⁹.

Corpus Iuris Civiles'te ise, Gaius ve Ulpianus'un yukarıda belirtilen *ius gentium* anlayışları, birbirine uyumlaştırılarak alınmıştır²⁰. Gaius'ta *ius gentiuma* ait olan 'malların ortak kullanımı' düşüncesinin yanında, Ulpianus'un üçlü hukuk ayrımı da yapan *Institutionis*'inde *ius gentium*, savaşlar, kölelik, satış, kira gibi ticari anlaşmaları kapsayan fakat savaş haricinde ağırlıklı olarak özel hukuk karakteri taşıyan ayrı bir hukuk olarak ortaya çıkmaktadır²¹.

Ius gentium hakkındaki düşüncelerinin dikkate alınması gereken bir diğer düşünür de Isidoro de Sevilla'dır. Isidoro, Ulpianus'un üçlü hukuk ayrımına dayanarak, *ius gentiumu* tabii hukuktan ayırmaktadır. Tabii hukukun, tabiatı gereği sahip olduğu evrensel geçerliliği (*commune omnium nationum*) karşısında, *ius gentiumun* bireyler değil halklar tarafından kullanıldığı için tabii hukuktan uzaklaşıp insan yaratısı hukuka yaklaştığı görülmektedir²². Isidoro de Sevilla'nın

¹⁶ Domingo, s.10.

¹⁷ Añaños Meza, s.544.

¹⁸ Domingo, s.10.

¹⁹ Añaños Meza, s.545.

²⁰ Añaños Meza, s.546.

²¹ Añaños Meza, s.546.

²² Añaños Meza, s.547.

Etymologiarium adlı eserinin beşinci kitabında, *ius gentium*un işgal, savaşlar, esaret, kölelik, müttefikler, barış anlaşmaları ve ateşkesler, yabancılarla evlenme yasağı gibi neredeyse tüm halkları ilgilendiren bu hususları düzenlediğini belirtir²³. Bu bakımdan, *ius gentium*un özneleri olarak bireylerden öte halklara işaret ettiği, bu anlamda Modernite’de karşılaştığımız uluslararası kamu hukukuna yaklaştığı söylenmektedir²⁴.

Vitoria’nın öğretisinde izlediği *ius gentium* kavramı ise, Ortaçağ anlayışıyla tüm dünya (*totus orbis*), tabii topluluk (*societas naturalis*), ortak yarar (*bonum comune*) ile tabii topluluk ve iletişim (*naturalis societas et communicationis*) kavramları üzerinden öğretisini temellendiren Ciceron’un görüşleridir. Ciceron ve Gaius’un çizgisinden giderek, tabii ve pozitif olarak ikili bir *ius gentium* kavramını izleyecektir²⁵.

Vitoria, *Secunda Secundae’ye İlişkin Yorumlar (Comentarios a la Secunda Secundae)* adlı eserinde, *ius gentium*dan öncelikle bir pozitif hukuk olarak bahseder²⁶. *De Potestate Civile* (Sivil İktidar Üzerine) adlı eserinde de, uluslararası hukukun öznesi olan insanlar kadar halklar, kavimler ve devletleri içeren ve herkesin ortak yararına (*bonum commune totus orbis*) ulaşmaya hizmet eden *totus orbis* yetkisiyle oluşturulmuş kurallar bütünü *ius gentium* karşısında hiçbir kavmin bağımsız olduğunu söyleyemeyeceğini ifade etmektedir²⁷. Çünkü *ius gentium* çoğunluğun kararı veya halkların veya kavimlerin belirli normların evrensel geçerliliği hakkında uzlaştıkları bir sözleşme ile (*pactum o consensus virtualis totus orbis*) oluşur.

De Indis’te ise, ‘Tabii aklın, tüm kavimler (*gentes*) arasında kurduğu şey *ius gentium* olarak adlandırılır’²⁸ ifadesiyle bu kez *ius gentium*dan, bir önceki paragrafta ifade ettiğinin tam aksine ve çelişkili görünebilecek biçimde, tabii

²³ Domingo, s.11.

²⁴ Añaños Meza, s.548; Akal, s.70.

²⁵ Titos Lomas, s.175.

²⁶ Francisco de Vitoria, *Comentarios a la Secunda Secundae*, III, Vicente Beltrán de Heredia (ed.), Salamanca, 1934, s.15.

²⁷ Francisco de Vitoria, *Sobre el Poder Civil, Sobre los Indios, Sobre el Derecho de la Guerra*, Madrid 2012, s.51.

²⁸ De Vitoria, s.130.

hukuktan türeyen bir hukuk olarak bahsetmektedir. Burada, ilk olarak tabii akla dayanan ve akılla belirlenecek evrensel prensipler anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki, *De Indis*'in üçüncü bölümünde “Fethi Doğrulayan Sebepler” başlığı altında ilk meşru hal olarak düzenlenmiş olan ‘tabii topluluk ve iletişim’ prensibidir. Bu prensip, emredici ve zorlayıcı karakterdedir ve prensibin kendisinden doğan bir takım ihlal edilemez haklar içermektedir. Tabii topluluk ve iletişim prensibi ve bu prensipten türetilen haklar, bu çalışmanın üçüncü bölümünde incelendiğinden, burada yalnızca *ius gentium* kavramı ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bununla beraber, Vitoria yine *De Indis*'te, daha esnek bir tavır benimseyerek, *ius gentium*un kökeninin tabii hukuktan kaynaklandığını fakat bu özelliğin zaruri bir sonuç olmadığını ifade eder. *Ius gentium*, *totus orbis* için geçerli bir hukuk olarak, bu topluluğu oluşturan kişilerin rızalarının çoğunluğundan da kaynaklanabilir²⁹.

Vitoria'nın ‘Kavimler arası’ bir hukuk olarak ele aldığı *ius gentium* kavramı, hem özel hukuk hem kamu hukuku niteliği taşıdığından, bu kavramın modern anlamda uluslararası hukuka denk düştüğü sonucuna varılmaması gerekir³⁰. Fakat yine de, Gaius'un *ius genitum* tanımındaki ‘*ius inter homnes* (insanlar arası hukuk)’ kavramı yerine ‘*ius inter gentes* (kavimler arası hukuk)’ kavramını kullanmasının bilinçli bir tercih olduğunu³¹ ve böylelikle Roma hukukunun *ius gentium* kavramını yeniden ele alarak onu kavimlerin ve ulusların aralarındaki ilişkiyi düzenleyen bir hukuk olarak incelediğini gözden kaçırmamak gerekir. Vitoria'nın *ius gentiuma* dayanarak oluşturduğu ve bu çalışmada ‘Yeni Dünya Yerlileri Üzerine veya *Relectio De Indis*’ başlığı altında incelenecek prensipler ve haklar dikkate alındığında, onun başlangıç aşamasındaki bir uluslararası hukuk konseptine yaklaştığı gözlemlenebilmektedir.

²⁹ Titos Lomas, s.180; Castillo Urbano, s.166-177.

³⁰ Añaños Meza, s.551.

³¹ Bu konudaki tartışma için Bkz. Titos Lomas, s.177.

İKİNCİ KISIM

YENİ DÜNYA YERLİLER ÜZERİNE VEYA *RELECTIO DE INDIS*

I. Yerliler Üzerine (*Relectio de Indis*)

Relectio de Indis, 1539 yılında Vitoria tarafından verilen derslerde öğrencileri tarafından tutulmuş notların derlemesidir. Eser temel olarak üç bölümden oluşmaktadır: Bunlar sırasıyla, hâkimiyet teorisinin ve bu teorinin sonucu olarak da fethedilen topraklardaki yerlilerin hâkimiyet sahibi olup olmadıklarının tespit edildiği ilk bölüm, Yeni Dünya yerlilerinin İspanyol hâkimiyetine girmelerini meşrulaştırmayan hallerin sayıldığı ikinci bölüm ve Yerlilerin İspanyol hâkimiyetine girebilecekleri hallerin sayıldığı üçüncü bölümdür.

Vitoria'nın *De Indis*'in üç bölümünde de benzer bir değerlendirme yöntemi izlediği görülmektedir. Buna göre önce temel argümanı ortaya koyup, sonrasında bu argümanı destekleyenlerin görüşlerini temellendirdikleri kaynakları ve referans noktalarını gösterecektir. Argümanın dayandığı temeli ve bu konudaki âlimlerin görüşlerini objektif bir biçimde ortaya koyduktan sonra ise, kendi değerlendirmesini yapmaya başlayacak ve görüşünü belirtirken, yine sistematik bir biçimde ve çoğunlukla aşamalı bir yöntemle çıkarımlarda bulunacaktır.

Çalışmanın bu bölümünde, Vitoria'nın *De Indis*'te izlediği sıraya sadık kalınarak, Yeni Dünya toprakları üzerinde İspanyolların gelişiyile ortaya çıkan hukuki sorunlara ilişkin değerlendirmeler ve bunların ortaya koyduğu, kendisinin de 'uluslararası hukukun kurucusu' diye adlandırılmasına neden olacak prensipler açıklanmaya çalışılacaktır.

II. *De Indis*'in Birinci Bölümü: Hâkimiyet Teorisi (*Dominium*)

A- Genel Olarak

Bu bölümde, Vitoria'nın 'hâkimiyet ve mülkiyet' üzerine görüşlerine ilişkin genel bir yaklaşım ortaya koyulacaktır. Çalışmanın ilk bölümünde, Vitoria'nın yerliler üzerine derslerinden oluşan *De Indis*'in birinci bölümünde izlediği sırayla ve *Thomas Aquinas'ın Secunda Secundae'si Üzerine Yorumlar*³² adlı eserindeki açıklamalarıyla birlikte, hâkimiyet kavramı ve kökeni açıklanacaktır. Devamında ise tabii hukuktan kaynaklanan bir hak olarak hâkimiyetin kaybına neden olduğu ileri sürülen ölümcül günah, kâfirlik ve inançsızlık halleri incelenecektir. Son bölümde ise, hâkimiyetin kaybına neden olduğu ileri sürülen diğer bir hal olan 'aklı kullanma yetisi' kavramı ve yerlilerin durumuna uygulanabilirliği hakkında Vitoria'nın açtığı tartışma ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Salamanca'da düşünür, üniversitede verdiği derslerde mülkiyet ve hâkimiyet hakları ile ilgilenmektedir. Fakat yerliler üzerine derslerinde söz konusu problematiği, özellikle fethedilen topraklardaki yerlilerin durumuna ilişkin olarak sistematik bir biçimde açıklamaya çalışacaktır.

Teolog ve hukukçuların geleneksel yaklaşımını izleyen Vitoria, "mülkiyet (*propiedad*)" sözcüğü yerine, şeyler üzerindeki sahiplik anlamına gelen "hâkimiyet (*dominio*)" sözcüğünü kullanmaktadır. Derslerinde hâkimiyet teriminin tanımını şöyle yapmıştır: "*Hâkimiyet, yani varlıkları (criaturas) özgürce kullanma yetisi...*"³³

Hâkimiyet, insanın var olan şeyleri kendi yararına, tam bir özgürlük ile elinde bulundurma gücüne dayanmaktadır. Bu, şeyler üzerinde, onları kendi

³² Francisco de Vitoria'nın *Santo Tomás'ın Secunda Secundae'si Üzerine Yorumlar* eseri için, Vicente Beltrán de Heredia tarafından derlenmiş ve Salamanca Üniversitesi Kütüphanesi'nde yer alan edisyon takip edilmiştir.

³³ Vitoria, CSSST III, s.71

gereksinimlerine uygun olarak kullanmaya ilişkin insana ait bir güçtür. *De Indis*'te Vitoria, hâkimiyet terimini, ona hukuki bir karakter atfederek tanımlar. Buna göre hâkimiyet bir şeyi kendi yararına kullanma hakkından başka bir şey değildir.³⁴ Her iki tanımda da düşünür, şeyler üzerinde hâkimiyetin olağan karakterini, yani kendi yararına kullanma ve faydalanma eylemini işaret eder. Bununla beraber, ikinci tanımda hâkimiyet kavramı insana ait temel bir hak olarak ifade edilirken, ilk tanımda yalın bir yetki veya güç olarak tasarlanmaktadır.

B- Hâkimiyetin Temeli

Vitoria'ya göre hâkimiyetin temeli yalnızca tüm evrenin yaratıcısı olan Tanrı'da bulunabilir. "*Hâkimiyet ilahi otoriteden kaynaklanmaktadır. Tanrı her şeyin yaratıcısıdır ve O'nun tarafından verilmedikçe hiç kimse hâkimiyete sahip olamaz.*"³⁵

Salamancalı Profesör derslerinde, Tanrı'nın görüntüsü ve yaratılanların en mükemmeli olan, tüm yaratılanların üzerinde ilahi bağışlama ile hâkimiyet sahibi olan insanın tabiatını her yönüyle ve ayrıntıyla açıklamıştır. *Eski Ahit*'in çeşitli bölümlerinde (Yaratılış I, 26; Romalılar I, 20) yer alan, denizlerdeki balıkların, gökyüzündeki kuşların, yeryüzündeki yabancı hayvanların Tanrı tarafından insana verildiğine ilişkin pasajlar Vitoria tarafından bu ilahi bağışlamaya referans olarak gösterilmektedir. İnsan, hâkimiyeti ilahi yasadan ötürü kazanmaktadır, çünkü Tanrı insanı en mükemmel olarak, kendi görüntüsünde yaratmıştır. Fakat Vitoria için sorun, bu tür bir ilahi hakkın tabii mi yoksa pozitif mi olacağıdır. Vitoria'ya göre *Kutsal Kitap*'ta anlatılanlar, İsrail krallığının Şaul'a bahşedilmesi, İsraililere vaat edilen topraklar, pozitif ilahi hukuk tezini ortaya koymaktadır.³⁶ Fakat Vitoria, hâkimiyeti bir tabii hak olarak tanımlamakta ve bu tanımını destekleyici iki gerekçe ileri sürmektedir. Bunlardan ilki, hâkimiyetin meşruluğu üzerine

³⁴ Vitoria, s.78.

³⁵ Vitoria, s.69.

³⁶ Titos Lomas, s.208.

kolektif inanişın bir türünü oluşturan genel kanıdır. Vitoria Őyle der; “*Bu herkes tarafından kabul edilmektedir ve bugüne kadar kimse tarafından ondan Őüphe duyulmamıştır. Hiç kimse insanın Őeyleri kullanmasının meşru olmadığını dūřünecek kadar barbar olamaz.*”³⁷ Daha felsefi nitelikli olan ikinci gerekçe ise dūnyanın hiyerarşik dūzenine dayanmaktadır. “*İnsanın kendi varoluşunu muhafaza etmesi de tabii hukuktandır. Bu da diğer yaratılan Őeyler olmadan imkânsızdır, çünkü yaratılan her Őey insanın tasarrufuna bırakılmıştır. Öyleyse insanın Őeyler üzerinde tabii hakkı (ius naturale) vardır.*”³⁸

C- Şeylerin Bölünmesi ve Mülkiyetin Kökeni

Eđer tabii hukuktan ötürü insan tüm yaratılanlar üzerinde hâkimiyet sahibi ise, Vitoria’ya göre cevaplanması gereken soru, Őeylerin bölünmesi ve mülkiyetinin tarihsel doğuşudur: “*Dūnyanın başlangıcında (her Őeyin ortak olduğu zamanlarda) herkesin dilediği yere gitmesi meşruydu. Őeylerin bölünmesi ile bunun ortadan kalkmış olduğu da görülmemektedir. Yani bu bölünme ile kavimlerin (gentes) niyeti insanların ortak iletişimini engellemek değildir.*”³⁹

Bu sözleriyle Vitoria birbiriyle bağlantılı iki olguyu ortaya koymaktadır. Bir taraftan, özel mülkiyet dūnyanın başlangıcından itibaren var olan bir Őey değildir; başlangıçta her Őey insanlığın ortak kullanımındadır. Diđer taraftan, Őeylerin bölünmesi ve mülkiyetlerinin edinimi bu tarihsel süreçte gerçekleşmiştir. Öyleyse sorulması gereken soru, özel mülkiyetin kökeninin hangi hukukta bulunduğudur. Vitoria’ya göre özel mülkiyet ne tabii ne de ilahi hukuka aittir. Özel mülkiyet insanların varsayımsal bir rızası ile ortaya çıkmıştır ve bu sebeple kaynağını pozitif hukuk oluşturmaktadır.⁴⁰ Vitoria ilk olarak, özel mülkiyetin bir zorunluluk olarak tabii hukuka ait olma durumuna karşı çıkar. “*Őeylerin*

³⁷ Vitoria, CSSST III, s.73.

³⁸ Vitoria, CSSST III, s.73.

³⁹ Vitoria, s.130.

⁴⁰ Ramón María Hernández Martín, Derechos humanos en Francisco de Vitoria, s.139.

*bölünmesi tabii hukuktan kaynaklanan bir gereklilikten dolayı gerçekleşmemiştir. Tabii hukuk her zaman aynıdır ve değişmez. Tabii hukuk herkes için aynıdır, insanlar arasında fark gözetmez. Tabii hukukun yapısı özel mülkiyetin kendisine ait olmasını engellemektedir. Saf tabii hukukta özel mülkiyet rejimi emredici değil müsamahakâr olacaktır...*⁴¹ şeklindeki ifadesi doğrultusunda, tabii hukuk şeylerin nihai bölünmesi hususunda hangi toprakların kime ait olduğunu belirlemeyeceği için, bu noktada pozitif hukukun işletilmesi gerekecektir.⁴²

Vitoria, Tanrı'nın şeyler üzerinde benzer bir ayrıştırmayı yaptığına ilişkin *Kutsal Kitap*'tan çıkarılan ya da tarih boyunca âlimler tarafından aktarılan hiçbir bilgi bulunmadığından, şeylerin bölünmesinin pozitif ilahi hukuk tarafından gerçekleştiği savını da reddetmektedir⁴³. Eğer bir zamanlar her şey ortaksa ve şimdiki düzenden farklı olarak özel mülkiyet söz konusu değilse, bu, malların bölünmesinin yalnızca tarihsellik içerisinde gerçekleştiğini ispatlayacak, sözkonusu bölünmenin Tanrısallığına ilişkin hiçbir delil sunulamayacaktır. Hiç kimse ilahi veya tabii hukuktan ötürü malik değildir⁴⁴.

Özel mülkiyetin kökeninin tabii hukukta ya da pozitif hukukta bulunmadığını söyleyen Vitoria, tüm insanların eşitliği savından hareketle, özel mülkiyetin kökeni olarak insanlar arası bir rızayı referans göstermektedir (*per consensum communem*)⁴⁵. Tanrı, insanları şeylerin gerçek sahibi kılmıştır (*verum*

⁴¹ CSSST III, q62, a1, n18, s.74: "*Divisio rerum non est facta de jure naturali. Patet, quia jus naturale semper est idem et non variatur: ergo*". Bu bölümde Vitoria'nın CSSST eserinden alıntılanan ifadeler için bkz. Teodoro López, 'Propiedad y Dominio en Francisco de Vitoria', Ley y Dominio en Francisco de Vitoria, Juan Cruz Cruz (ed.), Navarra 2008, s. 74.

⁴² Totos Lomas, s.210; María Cecilia Añaños Meza, La doctrina de los bienes comunes de Francisco de Vitoria como fundamentación del dominio en el Nuevo Mundo, Persona y Derecho: Revista de fundamentación de las Instituciones Jurídicas y de Derechos Humanos, Sayı 68, 20013/I, s.114.

⁴³ Vitoria, CSSST III, *De Iustitia*, q62, a1, n19, s.75: "*Divisio rerum non facta est de jure divino positivo. Patet, quia nunquam constat hoc quod Deus fecerit illam divisionem. Hoc enim non legitur in sacra scriptura, nec in historiis, nec ratione hoc nobis constat... . Tamen nos quaerimus hic quis fecit primam divisionem. Et dicimus quod illam non fecit Deus... . Ecce ergo quomodo appropriatio rerum non facta est jure divino, sed imperatorio; et sic si tolleretur illud jus imperatoris, omnia essent communia*".

⁴⁴ Vitoria, CSSST III, *De Iustitia*, q62, a1, n19, s.74: "*de jure divino nec naturali nullus in toto orbe est dominus temporales omnium, ed est proprietarius. Patet, quia si aliquando omnia erant communia, ut omnes fatentur, et nullus erat proprietarius, et divisio rerum est facta, et non a Deo: ergo nullus est dominus de jure divino nec naturali*".

⁴⁵ López, s.74.

dominium rerum) ve gerçek malik olarak insan, tabii hukuk gereği hak sahibi olduğu şeyler üzerinde bölüşmek de dahil olmak üzere istediği tasarrufta bulunabilir.⁴⁶ Bu sebeple, başlangıçta tüm insanların ortak kullanımında olan şeylerin bölüşülmesi insani hukuka dayanacaktır.⁴⁷ Vitoria, insanlar arasında mutlak bir uzlaşma elde edilmesinin imkânsız olduğunu da belirterek, azınlık tarafından karşı çıkılması durumunda dahi, konunun herkesçe duyulmuş ve tartışılmış olması koşuluyla, çoğunlukla karar alınabileceğini söylemektedir. Vitoria'nın *Secunda Secundae*'ye ilişkin yorumlarından oluşan bu eserinde açıkça yer alan rıza ve rızanın alınmasına ilişkin prensipler, onun özel mülkiyeti bir tür kavimler hukuku (*ius gentium*) olarak dikkate aldığını düşündürmektedir.⁴⁸

D- Kölelik, Ölümcül Günah, İnançsızlık ve Hâkimiyet İlişkisi

Hâkimiyet ve mülkiyet genel teorisi Vitoria tarafından yerlilerin durumuna uygulanmaktadır. Vitoria'nın tezi, İspanyolların yeni keşfedilen bu topraklara gelişinden önce, yerlilerin gerek kamusal gerekse özel alanda bu topraklar üzerinde yaşayan gerçek sahipler olduklarıdır. Bu doğrultuda yapacağı incelemede öncelikle, yerlilerin İspanyolların gelişinden önce şeyler ve topraklar üzerinde geçerli bir hâkimiyetleri bulunmadığını savunan karşı tezin argümanlarını inceleyecektir.

Yerlilerin geçerli bir hâkimiyetleri bulunmadığını savunanlar tarafından ileri sürülen ilk sebep, onların tabiatları gereği köle olduklarıdır. Bu savın dayanağı, bazı kimselerin zihinsel becerileri yetersiz olduğundan, bu yaradılışları gereği diğerlerinin kölesi olduklarına ilişkin Aristotelesçi prensipte bulunmaktadır. Bu tür yaradılıştaki kişiler, diğerlerinin idaresine ve emirlerine tabi olmak zorundadırlar. Vitoria'ya göre bu tezi savunanlar için yerliler vahşi

⁴⁶ López, s.73.

⁴⁷ Vitoria, CSSST III, *De Iustitia*, q62, a1, n20, s.75: “*Divisio et appropriatio rerum facta fuit jure humano*”.

⁴⁸ Titos Lomas, s.211.

yaradılışı, barbar kimselerdir ve bu sebeple Aristotelesçi tabii kölelik kurumuna kusursuz uymaktadırlar: “Aristoteles’in dediği gibi, doğuştan köle olan kimseler vardır ve onlar için en iyisi emre itaat etmektir. Onlar kendilerini idare etmeye ehil değildirler. Yalnızca efendileri tarafından kendilerine verilen emirleri anlayabilirler ve kudretleri ruhlarına değil bedenlerindedir. Ve eğer böyle kimseler varsa, hayvanlardan neredeyse farksız, kendilerini idare etmekte yeteneksiz olan barbarlar bunlara en çok uyanlardır. Bu yüzden onlar için, başkaları tarafından yönetilmek kendilerini yönetmelerinden iyidir. Aristoteles’in dediği gibi, onların hizmet etmesi tabii ve adildir, bu sebeple malik olamazlar”⁴⁹.

Vitoria, hâkimiyet teorisini sunduğu *De Indis*’in ilk bölümünde, bu tezi savunanların argümanlarını hangi gerekçelere dayandırdıklarını sıralar. Tabii köleliğe ilişkin Aristotelesçi teorinin birinci meşru dayanağı *Institutiones*’te yer almaktadır. Buna göre, “ Kölelerin şeyler üzerinde mülkiyet hakkı yoktur. Bir hizmetkâr hiçbir şeye sahip olamaz. (*Institutiones*, II, 9, 3 ‘per quas personas nobis acquiritur’, ‘item vobis’ ; *Digesto*, 29, 2, *De acquirenda ‘vel omittenda’ hereditate, placet*)’ ve bu sebeple, ‘Kölenin edindiği her şey efendisine ait olur. (*Institutiones*, I, 8, 1. *De his qui sunt sui vel alieni iuris, Nam apus omnes*)”⁵⁰.

Vitoria’ya göre bu felsefi ve hukuki sebepler ile yerlilerin köle statülerini meşrulaştırmaya ve devamında onların ‘özel mülkiyet ve hâkimiyet’ hakları yok sayılmaya çalışılmaktadır. Bu teoriye karşı Vitoria şu şekilde cevap verecektir: “Ancak gerçek şudur ki, durum bunun tam aksini göstermektedir. Onlar hem kamusal hem özel olarak şeylerin barışçıl sahipleriydiler. Bu yüzden, aksi gerekçe gösterilmedikçe onlara gerçek malikler olarak davranılmalı, mülklerine müdahale edilmemelidir. Bu konuda bir çözümlene yapmak için hâkimiyetin tanımı ve özelliklerine ilişkin söylediklerimi bir daha tekrarlamak istemiyorum”⁵¹.

Vitoria’nın, yerlilerin köle olmaları sebebiyle hâkimiyet sahibi olamayacakları argümanı hakkında düşündükleri son derece açıktır; hâkimiyetin

⁴⁹ Vitoria, s.67.

⁵⁰ Vitoria, s.67.

⁵¹ Vitoria, s.68.

tanımı ve ayrımı hususunda ‘*Secunda Secundae*’ye İlişkin Yorumlar’ eserinden yukarıda alıntılananalar da bunu yeterince gösterir. Aristoteles tarafından savunulan tabii kölelik kurumunun Vitoria yorumu farklıdır. Ona göre Aristoteles, düşük zekâlı, kendini yönetmekten aciz ve bu yüzden kendinden daha üstün insanların yönetimine tabi olan insanlardan söz etmektedir. Fakat bu durum, yerlileri mallarından ve haklarından yoksun bırakarak onları köleleştirmenin meşru olacağı anlamına gelmez. Kölelik tabii bir olgu değil, savaş ve belirli cezalardan mahkûm olmuş kişilere ilişkin olarak *ius gentium*’dan kaynaklanan hukuki bir kurumdur⁵².

“Artık burada, bu barbarların kendilerini yönetmekten acizliği gerekçesiyle tabii köleler (tabiatları gereği) oldukları argümanını yanıtlayabiliriz. Ben Aristoteles’in zihinsel kapasiteleri yetersiz olan kişilerin tabiatları gereği başkalarının kudretine tabi ve kendileri ya da başkaları üzerinde hâkimiyetten yoksun olduklarını kastetmediğini söylüyorum. Burada sivil ve hukuki bir kölelikten söz edilmektedir, ve bu sebeple hiç kimse tabiatı gereği köle değildir. Aynı şekilde Filozof, yaradılışı gereği akli yetileri yetersiz kişilerin mallarını ele geçirmenin, onları köleleştirmenin ve satmanın meşru olduğunu kastetmemiştir. Onun göstermek istediği, bazı kimselerin tabiatı gereği diğerleri tarafından yönetilme ihtiyacı olduğudur. Tıpkı bir kadının kocasına bağlı olması veya bir çocuğun ergin yaşa gelene kadar ailesine bağlı olma gereksinimi gibi. Filozof’un niyetinin bu olduğu açıktır. Çünkü aynı şekilde bazı kimselerin tabiatı gereği efendi olduklarını yani güçlü zekâları ile buna muvaffak olduklarını söylemektedir. Fakat kesinlikle bu kişilerin üstün zekâları ile diğerleri üzerinde kendilerine üstünlük atfedebileceklerini değil, tabiatı gereği onları yönetme yetisine sahip olduklarını anlamaktadır. Böylece bu tartışmada, barbarların gösterildiği gibi düşük zekâlı ve beceriksiz oldukları kabul edilse dahi, onların hâkimiyetten mahrum oldukları ve köle sayılmaları gerektiği sonucu çıkarılamaz. Bununla beraber, sonrasında göreceğimiz gibi, onları yönetme hakkına ilişkin bir gerçeklik payı bulunduğu da kesindir. Fakat bu tamamen başka bir tartışmanın konusudur.”⁵³

Bu yorumdan, Vitoria’nın, yerlilerin haklarından ve mallarından yoksun bırakılamayacağı, köleleştirilemeyeceği sonucuna vardığı açıktır. Ona göre tabii kölelik kurumu, yerlilerin esaret altına alınmasını meşrulaştırmak için dayanılacak haklı bir sebep oluşturmamaktadır. Söz konusu bu kurumun yerlilerin durumuna

⁵² Titos Lomas, s.215; James Brown Scott, The Spanish Origin Of International Law, Francisco de Vitoria and His Law of Nations, London 1934, s.114-115.

⁵³ Vitoria, s.83-84.

uygulanması, onların yabani ve akli açıdan yetersiz oldukları varsayılırsa, yalnızca hukuki bir vesayet korumasını olacaktır.

Vitoria'nın aksine, yerlilerin hâkimiyet sahibi olamayacakları görüşünde olanların savlarını temellendirdikleri tek argüman tabii kölelik kurumu değildir. Bu tezi savunanlar, teolojik düzene ilişkin çeşitli argümanları referans olarak göstermektedirler. Hâkimiyet ve mülkiyetin kaybına neden olduğu ileri sürülen teolojik düzene ilişkin bu argümanlar ölümcül günah, inançsızlık ve kâfirlik halleridir. Vitoria tarafından her biri teker teker incelenecek ve reddedilecektir. Bu sayılan hallerden Vitoria tarafından ele alınan ilki, Valdenses, John Wycliff ve Richard Fitzralph (Armacan) tarafından savunulan ölümcül günah halidir. Bu âlimlerin yargısına göre, ölümcül günahattan ötürü insanın şeyler üzerindeki tüm hâkimiyeti hem sivil hem dini açıdan kaybedilmektedir. Çünkü bu düşünürlere göre yegâne hâkimiyet ilahi lütuftan (*gracia*) ileri gelmektedir.

Vitoria, incelemesine Wicleff'in yargılandığı Constanza Konseyi'nin kararındaki cümle ile başlar; “*Ölümcül günah, sivil hâkimiyeti ya da gerçek hâkimiyeti engellemez.*”⁵⁴. Devamında, tezin geçersiz olduğunu ispatlamak için hem teolojik hem felsefi nitelikli yedi gerekçe saymaktadır. Teolojik gerekçeler bir kenara bırakılırsa, Vitoria'nın ölümcül günahın hâkimiyetin kaybına sebep olmayacağına ilişkin gerekçeleri şunlardır: İlk olarak, tabii hâkimiyet de sivil hâkimiyet gibi Tanrı tarafından insanlara bahşedilmiştir. Eğer insan, Tanrı'ya karşı bir kusurundan ötürü sivil hâkimiyeti kaybedecek olsaydı, aynı sebepten tabii hâkimiyeti de kaybederdi. Fakat insanın kendi eylemleri üzerinde hâkimiyeti kaybetmesi imkânsızdır ve Vitoria'ya göre böyle bir çıkarım ‘saçmalık’ olur. Günahkârın da kendi hayatını koruma hakkı vardır, günah işlemiş olması onu bu hâkimiyetten mahrum bırakacak bir durum oluşturmayacaktır⁵⁵. İkinci olarak, hâkimiyet insana tabiatı gereği verilmiştir. Akılsallığı ve özgürlüğüne ilişkin olarak insan hak öznesi haline gelmiş, maddesel şeyleri kendi amacına uygun olarak kullanma yeteneğine sahip olmuştur. Hâkimiyet, tabiatı gereği Tanrı'nın

⁵⁴ Vitoria, s.71.

⁵⁵ Vitoria, s.71; Brown Scott, s.109.

görüntüsünde, insanda bulunmaktadır. Öyleyse insan, ölümcül günah işlese de yaradılışındaki hâkimiyeti kaybetmeyecektir.⁵⁶ Üçüncü gerekçe olarak Vitoria, ruhani iktidarın ölümcül günah ile kaybedilmediğini söyler. Bu durumda, daha çok dünyevi alana ilişkin sivil hâkimiyet de ölümcül günahtan ötürü kaybedilmeyecektir.⁵⁷

Hâkimiyetin kaybına neden olduğu ileri sürülen ikinci hâl inançsızlıktır. Vitoria, inançsızların durumunun kâfirlerle karşılaştırılabileceğini söyleyerek *Decretales*'ten alıntı yapar; "*Kâfirlerin mallarına hukuken el konulur. (Sextus Decretalium, Cum secundum leges, De heareticis, V, 2, 19)*"⁵⁸. Eğer kâfirler hâkimiyet sahibi olamıyorsa, onlardan daha iyi durumda olmayan inançsızlar da bu hâkimiyetten mahrum olacaklardır. Vitoria için, ileri sürülen bu sebep de geçersizdir. Bu iddiasını, karşı argümanlarını sıralayarak açıklar ve *Secunda Secundae*'de (II-II, 9.10, a, 10 veya 12) Thomas Aquinas'ın çıkarımı ile incelemesine başlar: "*İnançsızlık gerçek sahip olabilmeye mani değildir.*" Vitoria, *Kutsal Kitap*'tan bu argümanı destekleyici alıntılar da yapar. Asur Kralı Sanherib, Firavun ve birçok başka inançsızın *Kutsal Kitap*'ta "Kral" olarak adlandırıldığını söyler. "*Üstelik inançsızlıktan da vahim bir günah varsa o da Tanrı'ya karşı nefrettir. Ve eğer bu nefret kral olmaya mani olmuyorsa, inançsızlığın bu sonuca götürebileceğine dair hiçbir gerekçe olmayacaktır.*"⁵⁹ Vitoria, bu konuda, yukarıdaki teolojik argümanların yanında, tek felsefi gerekçesini yine Aquinas'ın çıkarımını yorumlayarak oluşturacaktır: "*İnançsızlık ne tabii hukuktan ne pozitif insani hukuktan doğan bir hakkı ortadan kaldırır. Hâkimiyet ya tabii hukuktandır ya da insani hukuktan. Öyleyse, hâkimiyetler kutsal inanç yokluğundan kaybedilemez*"⁶⁰. Hukuki çerçevede tabii düzen ve tabiatüstü düzen ayırımına dayanan Vitoria, inançsızlığın tabii hakları ortadan kaldırmayacağını söylemektedir. İnananlar ve inançsızlar arasındaki ayırımın kökeni tabiatüstü düzene ilişkindir. Tabiatüstü düzen de lutfu dayanan ilahi hukukun konusudur.

⁵⁶ Vitoria, s.71.

⁵⁷ Vitoria, s.72.

⁵⁸ Vitoria, s.73.

⁵⁹ Vitoria, s.73.

⁶⁰ Vitoria, s.73.

Oysa özel mülkiyet ve sivil otorite tabii hukuk ve insani hukuk tarafından tanınmıştır. Öyleyse paganların söz konusu hâkimiyet hakları, kutsal inanç eksikliğinden dolayı kaybedilmeyecek ve yalnızca bu sebebe dayanarak onların mallarından yoksun bırakılması meşrulaştırılamayacaktır⁶¹.

Hâkimiyetin kaybı için ileri sürülen üçüncü neden kâfirliktir. Bu hale ilişkin incelemesine Vitoria şu sözleri ile başlar: “*Kâfirlik bir takım özel zorluklar yarattığından ikinci bir önerme oluşturacağım. İlahi yasaya göre, kâfir sapkınlığından ötürü mallarının hâkimiyetini (dominium bonorum) kaybetmez... Malların müsaderesi bir ceza veya yaptırım olduğundan ve ilahi yasada bu dünyaya ilişkin bir ceza bulunmadığından, ilahi yasaya göre sapkınlıktan ötürü malların kaybedilemeyeceği açıktır. Üstelik bu, bizim ilk önermemizden (inançsızlığa ilişkin) çıkarılmaktadır. Hâkimiyet inançsızlık nedeniyle kaybedilmediğinden, ilahi yasada bu konuya ilişkin özel hükümler yer almayan kâfirlik de bu doğrultuda hâkimiyetin kaybına neden olmayacaktır*”⁶². İlahi yasaya göre hâkimiyetin kaybedilmeyeceğini belirten Vitoria, kâfirliğin insani yasaya göre bu sonuca neden olup olmayacağı sorusunu sormaktadır. Conrad Summenhart’ın (*De Contractibus, I, 7, 2-3*), kâfirin sahip olduğu hâkimiyeti (*dominium bonorum*) kaybedeceği ve vicdani alanda hâkimiyetten mahrum olacağı sözlerini hatırlatır: Kâfir mallarını elden çıkaramaz, bu sonuca götürecek herhangi bir muamelede bulunamaz, yapılsa dahi bu işlem geçersiz olacaktır.⁶³ Summenhart bunun ispatı olarak, Papa Bonifatius VIII’un *Sextus Decretalium, Cum secundum leges, V, 2, 19*’da, yasalar tarafından öngörülen belirli suçları işleyenlerin, bu suçlardan ötürü mallarının hâkimiyetini kaybedecekleri ifadesini işaret etmektedir. Kâfirlik suçu da bu suçlar arasında sayılmakta, benzer bir ifade *Codex, I, 5, 4, 2-4; De hereticis*’de yer almaktadır⁶⁴. Fakat Vitoria için kâfirlik de ne tabii hukuk ne ilahi hukuka göre hâkimiyetin kaybı için geçerli bir neden olarak ileri sürülebilir. Kâfirlik suçundan dolayı kâfirin mallarına el koyulma cezası verilebilir, ancak bu ceza, hüküm verilmeden uygulanamaz. Yargılama

⁶¹ Titos Lomas, s.218.

⁶² Vitoria, s.74.

⁶³ Vitoria, s.74.

⁶⁴ Vitoria, s.74.

yapılmadıkça ve kâfirlik suçuna hükmedilip malların müsaderesine karar verilmedikçe, kâfir mallarının hâkimiyetini gerçek bir malik gibi muhafaza edecektir. Vitoria, *Cum secundum leges*'den yukarıda alıntılanan bölümde yer alan, bir kişinin mahkûm olmadan cezalandırılmasının hem ilahi hem tabii hukuka aykırı olduğuna ilişkin ifadeyi referans göstererek, bu prensibin herkes tarafından tartışmasız kabul edilen ortak bir öğreti olduğunu söylemektedir.⁶⁵

Tüm bu incelemelerinin sonucunda Vitoria, yerlilerin şeyler üzerindeki hâkimiyetlerini kaybetmelerine neden olduğu ileri sürülen ölümcül günah, inançsızlık ve kâfirlik hallerinin bir kişinin hâkimiyet hakkını kaybetmesi için geçerli birer sebep oluşturmayacağı sonucuna varmaktadır.

E- Akli Kullanma Yetisi (*Uso de Razón*) Ve Hâkimiyet İlişkisi

Hâkimiyetin kaybına neden olduğu ileri sürülen ölümcül günah, inançsızlık ve kâfirlik durumları önceki bölümlerde gösterilen incelemeler sonucunda reddedildikten sonra, Vitoria tarafından tartışılması gereken diğer bir durum akılsızlık ve ehliyetsizlik durumlarıdır. Bu husustaki incelemesine ‘bir kişinin hâkimiyete ehil olabilmesi için akli kullanma yetisinin (*uso de razón*) gerekli olup olmadığı’ sorusunu sorarak başlar. Akli kullanma yetisi hususunda, ‘akıl (*razón*)’ sözcüğünü nasıl anladığını ‘Tanrı’ya dönme yükümlülüğü üzerine’ başlıklı derslerinde açıklar. Bu sözcük, yalnızca zihin (*intelecto*) ile tanımlanmamakta, aynı zamanda iradeyi (*voluntad*) de kapsamaktadır.⁶⁶ Bu yüzden, akli kullanma yetisinden bahsedildiğinde, yalnızca bilişsel (*cognoscitiva*) değil, aynı zamanda iradeye ilişkin olan bir yeti kastedilmektedir.⁶⁷ Burada, bu yeti pasif bir güç olarak değil, etimolojik anlamına uygun olarak “*bir şeyi yapma*

⁶⁵ Vitoria, s.75.

⁶⁶ Francisco de Vitoria, *Relecciones Teológicas del P. Fray Francisco de Vitoria, De la obligación de convertirse a Dios al llegar al uso de razón*, D. Jaime Torrubiano Ripoll (ed.), s.165, Madrid, 1917.

⁶⁷ Pablo René Etchebehere, ‘Uso de Razón y Libre Albedrío’, *Ley y Dominio en Francisco de Vitoria*, Juan Cruz Cruz (ed.) s.197, Navarra, 2008.

kapasitesi”, yani aktif bir güç olarak anlaşılmaktadır⁶⁸. Bu sebeple, “*aklı kullanma yetisine sahip olmak, özgür iradeye sahip olmakla aynı şeydir*”⁶⁹, yani “*zihinsel ve iradi yetiye sahip olmaktır*”⁷⁰. Vitoria, Conrad Summenhart’ın (*De Contractibus, I, VIII, 1*), akıl sahibi olanlar ve olmayanlar gibi, akıl dışı yaratıklarda da hâkimiyetin mümkün olabileceği görüşünde olduğunu belirtmektedir. Summenhart’a göre, hâkimiyet bir şeyi kendi menfaatine kullanma hakkından (*ius atendi re in usum suum*) başka bir şey değildir; hayvanların, vahşilerin otlar ve bitkiler üzerinde hakları vardır.⁷¹ Bu argümanın dayanağı olarak da, *Eski Ahit*’te yer alan “*İşte yeryüzünde tohum veren her otu ve her tohumu meyvesinde bulunan her ağacı size veriyorum. Bunlar size yiyecek olacak. Yabanıl hayvanlara, gökteki kuşlara, sürüngenlere –soluk alıp veren bütün hayvanlara- yiyecek olarak yeşil otları veriyorum (Yaratılış, I, 29-30)*” sözleri gösterilmektedir. Vitoria ise Summenhart’a karşı çıkacaktır. Bu konuda, önceki yöntemini izleyerek, dayanağı insanın akılsallığı ve özgürlüğü olan, onu hayvanlardan ayıran ve insan onurunun temelini oluşturan yetilere ilişkin önermelerde bulunacaktır.⁷² Birinci önerme şudur: “*Akl dışı yaratıklar hâkimiyet sahibi olamaz*”. Summenhart’ın kendi ifade ettiği gibi, hâkimiyet bir haktır. Akıl dışı yaratıklar hak sahibi olamazlar, öyleyse hâkimiyet sahibi de olamayacaklardır.⁷³

Vitoria’ya göre insan akılsaldır ve bu akılsallık onu hak ve özgürlüklerin öznesi yapmaktadır. Farklılıklar arasında seçim yapabilme hakkı bulunması insanı kendi eylemlerinin sahibi yapar. Kendi eylemleri üzerinde bulunan bu öz hâkimiyetin kaynağı insanların hayvanlarda bulunmayan akılsallık, özgürlük tabiatıdır. Diğer taraftan, önceki paragrafta belirtildiği gibi, hâkimiyet bir haktır. Haksızlığa uğrayamayacakları için hayvanlar haklardan yoksundurlar. Eğer hayvanların bazı şeyler üzerinde, örneğin bitkiler ve otlar üzerinde hakları olduğunu söylersek, bir kimsenin bu bitkileri kesmesi kendi menfaatine kullanması, malik kabul edilecek hayvanın iradesine aykırı olacağı için bir hak

⁶⁸ Etchebehere, s.198.

⁶⁹ Vitoria, *Relecciones Teologicas*, s. 166.

⁷⁰ Etchebehere, s.198.

⁷¹ Vitoria, s.78

⁷² Titos Lomas, s.218.

⁷³ Hernández Martín, s.154.

ihlali oluşturacaktır.⁷⁴ Oysa insanın akıl dışı varlıklar üzerinde kudreti vardır ve kendi gereksinimleri için bunları avlaması meşrudur. Fakat hayvanların hak öznesi oldukları kabul edilseydi, bu eylem meşru olarak kabul edilemeyecekti. Bu sebeple hayvanlara hâkimiyet atfedilmesi, *Kutsal Kitap*'ta denildiği gibi aslanın ormanların kralı olması veya kartalın tüm uçan kuşların efendisi olması gibi ifadeler yalnızca metaforiktir.⁷⁵

Vitoria öncelikle, insanın akılsallığı ve özgürlüğüne dayanan hak temelinde akli kullanma yetisi kazanmasını, insanın hak öznesi olup olmadığına bakarak inceleyecektir. Bunun için ilk önermesi akli olgunluğa erişmemiş çocukların durumuna ilişkindir: “*Aklı kullanma yetisine erişmeyen çocuklar sahip olabilirler. Çocuklar da haksızlığa uğrayabilir. Öyleyse şeyler üzerinde hakları vardır. Dolayısıyla bir haktan farklı bir şey olmayan hâkimiyete de sahiptirler.*”⁷⁶ Hâkimiyetin kaynağını Tanrı'nın görüntüsünde bulan Vitoria'ya göre, çocuklar da aynı tabiata sahip olduklarından bu sonucun çıkarılması doğaldır. Bu argümanının dayanağı çocukların da mirasçı olduklarını ve kendilerine kalan mirası edinebilecekleri söylenen *Digesto* (44, 3, 11, 1. *Cum heres ff. De diversis temporabilibus praescriptionibus*) ve *Institutiones* (11, 19, 7, *De heredum qualitate et differentia*)'de yer almaktadır. Aynı şekilde Galatyalılar'da (4:1) Paulus “*Mirasçı, çocuk olduğu sürece kölelerin durumundan farksızdır*” der ve devam eder: “*Bununla beraber mirasın sahibidirler.*”

Aklı kullanma yetisine ilişkin noksanlığın, bir hakkın gerçek sahibi olmaya engel olmadığı sonucuna varan Vitoria, bu konudaki incelemesini bitirirken, akli kullanma yetisi ve yerlilerdeki mevcudiyetine ilişkin olarak, yerlilerin insan tabiatlarının ve kendilerini oldukları gibi idare etme hukuki kabiliyetlerinin, onları diğer insanlarla eşit kıldığı sonucuna varır⁷⁷. Bu radikal değerlendirme dikkat çekicidir: “*Barbar yerlilerin, bu gerekçe ile (aklı kullanma yetisinden yoksun olmaları) gerçek sahip olmaları engellenmiş değildir. Onların kendilerine özgü*

⁷⁴ Hernández Martín, s. 155.

⁷⁵ Vitoria, s.81.

⁷⁶ Vitoria, s.81

⁷⁷ Antonio Marzal, “El Orden Internacional Público en la Reflexión Jurídica de Vitoria”, *International Law: Revista Colombiana de Derecho Internacional*, sayı 3, 2004, s. 138.

aklı kullanma yetileri vardır. Kendilerine ait şeyler üzerinde belli bir düzen bulunduğu aşikârdır. Düzenli yönetilen şehirler, iyi tanımlanmış evlilikler, yasalar, meslekler, endüstriler, takas yöntemleri gibi aklı kullanma yetisine işaret eden diğer benzer uygulamaları mevcuttur. Ayrıca kendilerine özgü inançları da vardır. Ve bunların hepsi onların akıl sahibi olduklarının kanıtıdır.”⁷⁸

Genel olarak yerlilere atfedilen akılsızlık, düşük zekâlılık, yabanilik ve hayvandan farksız tabiatta olma iddialarına rağmen Vitoria, yerlilerin sosyal ve kurumsal yapısına, zanaat ve ticaret alışkanlıklarına, kendilerine özgü inancın varlığına dikkat çekerek akılsallıklarına işaret etmektedir. Vitoria için yerliler tıpkı Hıristiyanlar gibi akılsal ve özgür insanlardır⁷⁹. Eğer onların yaşayış biçimleri az gelişmiş ve yetersiz ise, bunun sebebi akıl yoksunu veya akıl dışı olmaları değil, vahşi ve kötü eğitimleridir. Bu sayılan sebeplerden dolayı Vitoria, yerlilerin gerek kamusal gerek özel olarak gerçek sahipler olduklarını söylemektedir⁸⁰.

III. De Indis’in İkinci Bölümü: Fethi Doğrulamayan Sebepler

Bir önceki bölümde Vitoria tarafından, yerlilerin meşru sahipler olduğu sonucuna varıldıktan sonra, bu hâkimiyete sahip olan yerlilerin ve topraklarının üzerinde İspanyol hâkimiyetinin kurulmasını doğrulayan hallerin ortaya koyulması gerekmektedir. Çalışmanın bu bölümünde, Vitoria’nın, meşru ve adil olup olmadığı hususunda fethi ve sömürgeciliği temellendirmek için ileri sürülen sebepleri eleştirel yöntemiyle nasıl değerlendirdiği incelenecektir.

⁷⁸ Vitoria, s.82.

⁷⁹ Castilla Urbano, s.253.

⁸⁰ Vitoria, s.84.

A- Tüm Dünyanın Efendisi Olarak İmparator

Yerlilerin gerçek sahipler olduklarının ve meşru prenslere de sahip olduğunun kabulünde dahi, birçok hukukçu tarafından bu yerli prenslerin rütbece düşük ve yetersiz olduklarını ve bu sebeple İmparator'un evrensel yetkisine tabi olduklarını savunmaktaydı⁸¹. Kilise'nin ruhani gücü yanında İmparator da Papa'nın yetkilendirmesiyle dünya üzerinde dünyevi yetkiye sahip olmuştu. Büyük İmparatorluk olarak tasarlanan Yeni Hıristiyan Dünyası ideası, yerliler de dâhil olmak üzere tüm dünyanın fethini ve tüm dünya halklarının tabiliği amaç edinmişti. Vitoria, *De Indis*'te, İmparator'un tüm dünya üzerindeki hâkimiyeti hususunu incelerken, değerlendirmesine başlamadan önce, bu argümanı savunanların düşüncelerini dayandırdıkları referanslar olarak, İmparator'un dünyanın efendisi olarak adlandırıldığı *Corpus Iuris Civilis*'in ilgili bölümlerinden (*Digesto, 14, 2, 9, De lege Rhodia, 1. Deprecatio* "...Ben (Antonio), dünyanın efendisi..."; *Codex, VIII, 37, 3, 1, 1. Bene a Zenane, De quadriennii praescriptione* "...varolan herşeyin Prens'e ait olduğu anlaşılmaktadır...") ve *Glossa Ordinaria*'dan (*Glosa X, 4, 17, 13 Per venerabilem, Qui filii sunt legitimi; Glosa X, 1, 6, 34 Venerabilem, De electione*) alıntılar yapar⁸². Aynı şekilde Yaratılış bölümünde de, Vitoria'ya göre önce Adem'in, sonra ise Nuh'un dünyanın efendileri olduklarına ilişkin kanıtlar bulunur (*Yaratılış I:26 "İnsanı kendi suretimizde, kendimize benzer yaratalım. Denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, evcil hayvanlara, sürüngenlere, yeryüzünün tümüne egemen olsun."*; *Yaratılış I:28 "Verimli olun, çoğalın. Yeryüzünü doldurun ve denetimimize alın."*). İmparator'un dünya üzerinde hâkimiyet sahibi olduğu görüşünün temelindeki bir diğer argüman da şudur: Tanrı'nın dünyada, Thomas Aquinas'ın ifade ettiği gibi en iyi yönetim şekli olan monarşiyi tesis etmemiş olduğunu düşünmek akla yatkın değildir⁸³. Öyleyse, ilahi otoriteye göre dünyada tek bir İmparator olması gerektiği

⁸¹ Titos Lomas, s.267; Brown Scott, , s.117

⁸² Vitoria, s.88.

⁸³ Vitoria, s.89; Camilo Barcia Trelles, Francisco de Vitoria, Fundador del Derecho Internaciónal, Valladolid 1928, s.39.

anlaşılmaktadır. Aynı şekilde, insan yaratısı otorite de tabii olanı izlemeli, dünya üzerinde tek bir Tanrı olduğu gibi, tek bir idareci olmalıdır⁸⁴.

Vitoria, fethi doğrulayan meşru hallerden ilki olarak ileri sürülen İmparator'un evrensel hâkimiyeti argümanının dayandırıldığı kaynakları referans göstererek giriş yaptıktan sonra, bu halin yerlilerin açısından geçerliliğini inceleyecektir. Vitoria'ya göre iddia temelden yoksundur⁸⁵. “*Hâkimiyet ya doğal hukuk, ya tanrısal hukuk ya da insan yaratısı hukuk gereği olmaktadır.*”⁸⁶ İmparator'un evrensel hâkimiyetinin kaynağının hiçbir hukukta bulunmadığını, her biri tek tek açıklanarak gösterilebilir. Çalışmanın bir önceki bölümünde de değindiği, hâkimiyete ilişkin görüşlerini tekrarlayarak, tabii hukuktan ötürü hiç kimsenin dünya üzerinde hâkimiyete sahip olamayacağını söyler. Thomas Aquinas'ın görüşlerini benimseyerek, babanın çocukları, kocanın karısı üzerinde tabii hukuktan doğan hâkimiyet hakkının istisna olduğunu belirtir ve tüm insanların tabii hukuka göre eşit olduğunu anlatır⁸⁷. Siyasi otorite ve yönetim hakkı ise tabii hukuka değil, insan yaratısı hukuka ilişkindir. Bu sebeple İmparator'un böyle bir hâkimiyete sahip olduğu görüşü kaynağını tabii hukukta bulamaz⁸⁸. Tanrısal hukuk da, İmparator'a evrensel bir hâkimiyet tanımaz⁸⁹. Vitoria bu iddiasını desteklemek için, Yahudi halkının her zaman için özgür ve bağımsız olduğunu, yabancı bir hâkimiyete tabi olmadığını, Roma uygarlığının kökeninin de tanrısal hukuktan değil, insan yaratısı hukuka ait savaş, veraset gibi başkaca hukuki hallerden ileri geldiğini söyler.⁹⁰ “*Benim Krallığım bu dünyada değildir*” diyen Mesih'in krallığının dünyevi değil ruhani olduğunu söyleyen Aquinas'ı izleyerek şöyle der⁹¹: Mesih'in Krallığı dünyevi olarak kabul edilse

⁸⁴ Vitoria, s.89, Brown Scott, s.118.

⁸⁵ Cemal Bâli Akal, *Modern Düşüncenin Doğuşu*, Ankara 2005, s.85; Dr. P. Venancio Diego Carro, O.P., *La “Communitas Orbis” y Las Rutas del Derecho Internacional Según Francisco de Vitoria*, Madrid 1962, s.64; Castillo Urbano, s.165; Juan Goti Ordeñana, *Del Tratado de Tordesillas a la Doctrina de los Derechos Fundamentales en Francisco de Vitoria*, Valladolid 1999, s.294.

⁸⁶ Vitoria, s.89

⁸⁷ Vitoria, s.90.

⁸⁸ Hernández, s.183; Castilla Urbano, s.237.

⁸⁹ Barcia Trelles, s.39.

⁹⁰ Vitoria, s.91.

⁹¹ Brown Scott, s.120; Hernández, s.184.

bile, bu iktidarı İmparator'a verdiğiinden *Kutsal Kitap*'ta söz edildiğini hiç duymadım. İmparator'un söz konusu evrensel hâkimiyetinin insan yaratısı hukuktan türetilmiş olduğu varsayımı da Vitoria için gerçekdışıdır. Veraset, bağışlama, satış, savaş vb. gibi bir pozitif hukuki işlem, bu işlemi düzenleyen bir yasa olmadıkça hâkimiyetin edinimi lehine ileri sürülemez⁹². Böyle bir yasa da mevcut olmadığından, İmparator'un dünya üzerinde hâkimiyet sahibi olabilmesinin kaynağına insan yaratısı hukukta rastlanamayacaktır⁹³. Ayrıca Vitoria, bu konuda, bir varsayıma dayalı olarak ikinci bir çıkarımda daha bulunur: *“İmparator'un Dünya'nın Efendisi olarak kabulünde dahi, bu durum ona barbarların topraklarını işgal etme, eski efendilerini azlederek yerlerine yeni prenslikler oluşturma ve onlardan vergi toplama hakkını vermeyecektir”*⁹⁴. Bu argümanın kabulüyle, İmparator'un söz konusu hâkimiyeti mülkiyete (*per proprietatem*) ilişkin değil, yalnızca yargı yetkisine (*per iurisdictionem*) ilişkin bir hâkimiyet olmaktadır. Ve bu yargı yetkisi de, söz konusu toprakları alıp onları kendi şehirlerine dönüştürebilmesine imkân tanıyacak şekilde genişletilemeyecektir.

B- Papa'nın Yerliler Üzerinde İktidarı

Yerlilerin topraklarının işgalini doğrulamak için ileri sürülen hallerden ikincisi, Papalık yetkisidir. Vitoria, Papa'nın yetkilendirmesinin, İspanyollar tarafından gerçekleştirilmiş eylemleri meşru kılıp kılmayacağı hususundaki değerlendirmesine başlarken, öncelikle bu hali meşru bir sebep olarak savunan teorisyenlerin argümanlarını ve bu argümanların dayandırıldığı kaynakları ortaya koyar: *“Bu toprakların mülkiyetinin meşru edinimi için şiddetle ileri sürülen ikinci hal, Papalık yetkisidir. Papa'nın dünyevi şeyler dahil tüm dünyanın monarkı*

⁹² Brown Scott, s.121; Barcia Trelles, s.40.

⁹³ Vitoria, s.95; Hernández, s.184.

⁹⁴ Vitoria, s.96.

olduğu ve bunun sonucu olarak barbarların prensliklerinin yerine İspanyol Kralları tayin edebildiği ifade edilmektedir."⁹⁵

Vitoria'nın bu sözlerinden açıkça anlaşılacak şudur: Teokratik teoriyi savunanlar, Papa'nın tüm dünya üzerinde tam bir yetki sahibi olduğunu ve İspanyol prenslerin güçlerini Papalık tarafından kendilerine verilen yetkiden aldıklarını iddia ederler. Vitoria'ya göre, aralarında Bartolo de Sassoferrato, Enrique de Seguísta, Silvestre Prierios'un da bulunduğu teokratik teori savları iki noktada yoğunlaşır: Papa, bir taraftan üstün bir dünyevi lider olarak, İspanyol kralları yerlilerin yeni ve meşru efendileri olarak atayabilecektir. Diğer taraftan da, dünya üzerinde sahip olduğu dünyevi otoritenin yerliler tarafından kabul edilmemesi halinde, kendisinin Mesih'in elçisi olduğunu hatırlatarak onlara karşı bu yetkiyle savaş ilan edebilecek ve savaşın sonucu olarak edinilmiş yerli topraklarda Hıristiyan prensleri görevlendirebilecektir⁹⁶. Bu hukuki hal bağlamında, yerli topraklarının İspanyollar tarafından fethi meşrulaştırılmaktadır. Vitoria ise, teokratik bir güce dayandırılan bu işgal halinin meşru olmadığını ileri sürer. Papa'nın dünyevi yetkisine ilişkin detaylı incelemesini bir başka çalışması olan *Kilise Gücü Üzerine Dersler (Relecciones Sobre La Potestad Ecclesiastica)*'de yaptığını belirterek, bu bölümde yalnızca yerlilerin durumuna ilişkin kısımları tekrar etmekle yetineceğini söyler. İmparator'un dünyanın efendisi olduğu görüşüne itiraz ederken yaptığı gibi, hâkimiyetin kaynağının ya tabii hukukta ya tanrısal hukukta ya da insan yarattığı hukukta bulunması gerektiğini ve hiç birinde Papa'nın böyle bir hâkimiyetine ilişkin kanıt gösterilemediğini açıklayarak, bu iddianın da dayanaksız ve geçersiz olduğunu bildirir⁹⁷. Papa, tüm dünyanın dünyevi efendisi değildir; kaldı ki, Mesih'in dahi dünyevi iktidarı söz konusu değilken, Papa'nın böyle bir iktidarı olamayacağı da açıktır⁹⁸. Onun dünyevi alandaki yetkisi, yalnızca dünyevi alanda ruhani olana ilişkin şeyler üzerinde dolaylı bir yetkidir. Örneğin, günaha teşvik eden yasaları yasaklayabilir, bu yasalara itaat edilmemesini buyurabilir. Aynı şekilde, Hıristiyan

⁹⁵ Vitoria, s.96.

⁹⁶ Totos Lomas, s.271.

⁹⁷ Vitoria, s.99; Akal, s.86; Carro, s.64; Goti Ordeñana, s.299.

⁹⁸ Brown Scott, s.123; Castillo Urbano, s.288-289.

prensler arasında egemenlik haklarına ilişkin anlaşmazlık çıktığı ve hatta bunlar birbirleriyle savaşa giriştiklerinde, Papa, Hıristiyanlık dünyasında muhtemel bir ruhani zararı önlemek için, bir yargıç gibi tarafları dinleyerek, her iki tarafın da uymakla yükümlü olduğu bir hüküm verebilir⁹⁹. Vitoria'ya göre bu, amacı nihai ve sonsuz mutluluk (*ultima felicitas*) olan ruhani gücün, dünyevi, geçici ve politik mutluluğu (*felicitas politica*) amaçlayan dünyevi gücün uzantısı olmasının sonucudur¹⁰⁰. Ve bu güç de yalnızca inananlar üzerinde bağlayıcı olur. *Kutsal Kitap*'ta Havarî şöyle demiştir: “*İnançlılar topluluğunun dışındakileri yargılamaya benim ne hakkım var? (Korintliler'e I. Mektup, 5:12)*”. Vitoria'ya göre, Havarilere dahi dünyevi bir üstün güç aktarılmamışken, Mesih'in dünya üzerindeki yetkisinin bir uzantısı olarak Papa'nın bu güce sahip olduğu iddiası kabul edilemez niteliktedir. Vitoria, Papalığın gücünün inançsız yerliler için bağlayıcı olacak şekilde genişletilememesinin doğal bir sonucu olarak, yerlilerin Papa'nın ister ruhani hakimiyetini isterse ruhani şeyler konusunda dünyevi düzendeki dolaylı hâkimiyetini tanımaması durumunda¹⁰¹, bu sebepten ne onlara karşı savaş açma ne mallarını ve topraklarını ele geçirme hakkı elde edilebileceğini söyleyerek, fethi doğrulayan sebepler olarak sayılan bu ikinci hali de reddeder.

C- Keşif Hakkı

*“Meşru olduğu ileri sürülebilen üçüncü bir hal, keşif hakkıdır. Bu hak, herşeyin en başında ileri sürülmüş olup, Cenevrelî Columbus'un denizlere açılmasının tek nedenidir.”*¹⁰²

Vitoria, reddedeceği üçüncü bir hal olan keşif hakkına ilişkin incelemesine bu sözlerle başlar. Bu halin, hukuken ileri sürülebilirliğini, Klâsik Roma

⁹⁹ Vitoria, s.102.

¹⁰⁰ Brown Scott, s.124; Barcia Trelles, s.51.

¹⁰¹ Brown Scott, s.125; Barcia Trelles, s.52.

¹⁰² Vitoria, s.105.

Hukuku'ndan düzenlenmiş 'işgal' kurumu çerçevesinde değerlendirir¹⁰³. Bu hak, kaynağını, sahihsiz ve terkedilmiş şeylerin onları keşfedene ve ilk işgal edene ait olacağını düzenleyen *ius gentium* ve tabii hukukta bulmaktadır¹⁰⁴. Bu açıdan Vitoria, *Institutiones (De rerum divisione, Farae Bestia I, 11, 1, 12)*'i referans göstererek, bu halin ilk bakışta geçerli olarak görülebileceğini, tıpkı ıssız bir ormanın keşfedilmesi gibi, bu toprakların da İspanyollar tarafından elde edilmiş olduğunun savunulduğunu söyler. *Institutiones*'in referans gösterilen bölümünde belirtildiği gibi, keşif hakkı ve bu hakkın kullanımı sonucu keşfedilen şeylerin mülkiyetine sahip olunması ve üzerinde hâkimiyet kurulabilmesi için tek koşul sahihsiz veya terkedilmiş şeylerin mevcudiyetidir. Vitoria, çalışmanın bir önceki bölümünde gösterilmiş olan hâkimiyet teorisine ilişkin değerlendirmesinde vardığı sonucu hatırlatır. Buna göre, yerlilerin iddia edildiği gibi hâkimiyetten mahrum olmadıkları, mallarının ve topraklarının gerçek ve meşru sahip oldukları sonucuna varıldığından, artık bu durumda sahihsiz veya terkedilmiş şeylerden söz edilemeyecektir¹⁰⁵. Bununla beraber, meşru olduğu iddia edilen bu halin, ileride incelenecek olan başka bir hal ile birlikte değerlendirildiğinde, geçerliliğinin yeniden tartışılması gerekeceğini de ekler: “... *Bu sebeple, yalnızca bu halin kendisi, nasıl ki barbarlar bizim topraklarımızı keşfetmiş olsalardı bu durum barbarlara burada bir hâkimiyet kazandırmayacaksa, İspanyollar için de böyle bir hâkimiyet oluşturmayacaktır.*”¹⁰⁶

Üzerinde henüz yerlilerce kurulmuş yerleşim olmayan, gerçek anlamda sahihsiz topraklar için elbette bu halin geçersizliği ileri sürülemeyecektir. Bu topraklar *res nullius* olarak değerlendirilebilecek ve İspanyollar tarafından işgal edilip üzerlerinde hâkimiyet kurulması meşru ve geçerli olacaktır¹⁰⁷.

¹⁰³ Añanos Meza, s.570.

¹⁰⁴ Añanos Meza, s.571.

¹⁰⁵ Brown Scott, s.126; Barcia Trelles, s.58-59.

¹⁰⁶ Vitoria, s.106.

¹⁰⁷ Vicente Beltrán de Heredia, Los Manuscritos del Maestro Fray Francisco de Vitoria, s.234; Goti Ordeñana, s.303.

D- Yerlilerin İnançsızlığı

Fethi doğrulayan sebepler olarak ileri sürülenlerden dördüncüsü, yerlilerin inançsız olmaları ve onları kutsal inanca yönlendirme gereğidir. Vitoria, *De Indis*'te bu konuda diğer sebeplere kıyasla daha geniş bir değerlendirme yapar. Öncelikle bu hali meşru bir sebep olarak savunanların dayandıkları argümanları sıralar, sonra bu halin yerlilerin durumunda fethi doğrulayıcı bir sebep olarak geçersizliğine ilişkin görüşlerini aşamalı olarak açıklar.

Vitoria'ya göre, bu hali meşru sebeplerden sayanların argümanları konunun mahiyeti itibariyle *Kutsal Kitap*'a dayanır: Barbarlar, Mesih'in inancını kabul etmek zorundadırlar. "*İman edip, vaftiz olanlar kurtulacak, iman etmeyenler ise hüküm giyecektir (Markos 16:16)*". Ruhani düzene ilişkin şeylerde Mesih'in elçisi Papa olduğundan, Papa'nın yetkisiyle barbarlar kutsal inancı kabul etmeye zorlanabilirler ve bunu kabul etmemekte ısrar ederlerse, barbarlara karşı savaş hukukuna uygun olarak eylemlerde bulunulabilecektir. Prenslar de Tanrı'nın elçileri olduklarından, bu zorlamayı Tanrı'dan aldıkları güçle kendi başlarına yapabileceklerdir. Öyleyse, Mesih'in inancını kabul etmeyerek ruhlarının kurtuluşu için hatalı davranan bu yerliler, Hıristiyan Prenslar tarafından Hıristiyanlığı kabule meşru bir şekilde zorlanabileceklerdir¹⁰⁸. Diğer bir olgu da, barbarlar tarafından Mesih'e ve kutsal inanca açıkça hakaret edilmesi halinde onlara karşı savaş açmanın artık meşru olacağıdır¹⁰⁹.

Vitoria, fethi doğrulayan sebepler olarak ileri sürülen bu dördüncü hali incelemeye başlarken, ilk olarak yerlilerin Hıristiyanlık hakkında bilgi sahibi olmadan önce, Mesih'e inanmama, itaat etmeme günahını işlemiş olamayacaklarını söyler¹¹⁰. Bu yerliler, İspanyollar topraklarına ayak basmadan önce Hıristiyanlık hakkında hiçbir şey bilmemektedirler, bilmeleri de mümkün

¹⁰⁸ Vitoria, s.106; Castilla Urbano, s.300.

¹⁰⁹ Vitoria, s.107.

¹¹⁰ Añaños Meza, s.571.

olmamıştır. Bu sebeple, kutsal inanç kendilerine anlatılmadan önce, üstesinden gelinemeyecek tam bir bilgisizlik içindedirler ve bu hususta kusurları yoktur.

İkinci olarak, bu topraklara gelen İspanyollar tarafından yerlilere Hıristiyanlık anlatılmışsa da, bu açıklamalar eğer inandırıcı kanıtlar ve mucizelerle desteklenmiyorsa, Hıristiyan inancını kabul etmeye zorlanmaları için yeterli neden yoktur. Vitoria'ya göre, yerlilerin, bu topraklara gelen, onlardan farklı görünen, farklı bir dili konuşan, zırhlarla ve silahlarla kuşanmış bu korkutucu yabancıların Hıristiyanlığını kabul edebilmeleri için, bundan fazlası, yani Hıristiyanlığın doğruluğuna inandırıcı sebepler ve kanıtlayıcı argümanlar gerekmektedir. Yerliler için bu şartlar oluşmadıkça, içinde buldukları bilgisizlik halinden kurtulmaları mümkün olmayacaktır. Bunun sonucu olarak da kusur kabiliyetleri olmayacağından, ne Hıristiyanlığı kabul etmeye zorlanabilirler ne de kabul etmemeleri sebebiyle onlara savaş açılabilir.

Üçüncü olarak, İspanyollar tarafından Hıristiyanlık yeterli kanıt ve mucizelerle, tabii hukuka uygun haysiyetli hayat örnekleri gösterilerek, barışçıl şekilde duyurulmuş ve yerlilerden Hıristiyanlığı kabul etmeleri istenmişse, yerlilerin kabul etmemesi durumunda artık kusursuz bilgisizlik durumundan çıkmış olunacağı için, yerliler inançsızlık gibi ölümcül bir günahtan mazur görülmeceklerdir¹¹¹: *“Söylemek istediğim, kişinin bilgisizlikte kusuru olduğunun kabul edilebilmesi ve günah ya da üstesinden gelinebilir olarak kabul edilebilmesi için, bu konuya ilişkin gerçek bir ihmalin olması, yani dinlemek istememiş veya duyulmuş olmasına rağmen inanılmamış olması gerekir. Aynı şekilde bilgisizliğin üstesinden gelinemeyecek türde olabilmesi için de, başka herhangi bir sebeple ölümcül günah işlemiş olsalar dahi, öğrenmeye yönelik insani ihtimamın gösterilmiş olması yeterlidir.”*¹¹²

Vitoria'nın bu sözlerinden ve üç aşamalı incelemesinden çıkarılacak sonuç şudur: İlk iki durumda söz konusu bilgisizlik, kişinin öğrenmeye yönelik kusuru bulunmadığından, üstesinden gelinemeyecek bilgisizliktir. Üçüncüsünde kasti bir

¹¹¹ Titos Lomas, s.275; Barcia Trelles, s.66.

¹¹² Vitoria, s.112.

davranış vardır ve kusursuzluk yoktur. Bu tür bilgisizliğin üstesinden gelinebilir ve aksi halde sonucu kişiye yüklenebilir¹¹³. Bununla beraber, Vitoria'nın değerlendirmesinden anlaşılan yine de şudur: Hıristiyanlık yerlilere doğru ve ispatlayıcı argümanlarla barışçıl şekilde anlatılmış olsa ve korku, tehdit, baskı gibi yerlilerin iradelerini geçersiz kılacak eylemlerde bulunulmasa da, inancın yerlilerce kabul edilmemesi ne haklı savaş için ne de mallarından ve topraklarından edilmeleri için geçerli sebep oluşturabilir. Bir dine inanmak iradi bir eylem olduğundan, inancı kabul etmeye direniş ne fetih ne de savaş için haklı sebep sayılabilir¹¹⁴. Her ne kadar, yerliler artık bilgisizlik durumundan çıktıkları için Hıristiyanlığı kabul etmek zorunda olsalar ve aksi halde ölümcül günah işlemiş sayılsalar da, bunun sonuçları hukuki olmaktan çok dinidir¹¹⁵. Vitoria, keşfedilen topraklardan gelenlerin yorumlarından, Hıristiyanlığın yerlilerin bilgisizliğindeki kusurlarını ortadan kaldıracak şekilde, olması gerektiği gibi duyurulduğuna ilişkin ciddi şüpheleri olduğunu belirtmiştir¹¹⁶. Ama bu bir yana, yukarıdaki değerlendirmesiyle inanç adına yapılan savaşların meşruluğuna karşı çıkmakta¹¹⁷ ve bir anlamda bu tür bir sebeple yerlilere savaş açılmasına karşı etik bir korumaya imkan tanımaktadır¹¹⁸.

E- Yerlilerin Günahları

Teokratik teoriyi savunanlar tarafından en çok ileri sürülen hallerden biri de yerlilerin insan kurban etmeleri ve ensest ilişkilere girmeleri gibi tabiat düzenine karşı işledikleri günahları ve bu günahlardan ötürü savaş ilan etmenin ve onları cezalandırmanın meşruluğudur.

¹¹³ Brown Scott, s.128.

¹¹⁴ Barcia Trelles, s.67.

¹¹⁵ Añaños Meza, s.571.

¹¹⁶ Vitoria, s.116, Brown Scott, s.129-130; Barcia Trelles, s.66.

¹¹⁷ Titos Lomas, s.275.

¹¹⁸ Añaños Meza, s.571; Goti Ordeñana, s. 273.

Fethi doğrulayan sebeplerden biri olduğu iddia edilen bu halde, yerlileri söz konusu günahkâr yaşayış biçimleri ve ritüelleri sebebiyle cezalandırma yetkisi, Mesih'in Elçisi olan ve bu gücü kapsamında Hıristiyan Prensleri de yetkilendirebilen Papa'dan gelmektedir. Vitoria'nın bu beşinci hale ilişkin incelemesindeki ilk önermesi şu olacaktır: “*Hıristiyan Prenslere, Papa tarafından kendilerine verilen yetki ile olsa dahi, barbarları tabiata karşı günahlarından ötürü bu alışkanlıklarından vazgeçmeye zorlayamazlar. Barbarları günahlarından ötürü yargulamak onların görevi değildir.*”¹¹⁹ Vitoria'ya göre ne Papa'nın ne de Papa'nın yetkilendirmesiyle Hıristiyan Prenslerin yerliler üzerinde, onları günahlarından ötürü cezalandırma yetkisi vardır. Her şeyden önce, tüm insanlar için geçerli tabii yasayı ihlal eden günahların neler olduğunun belirsizliği¹²⁰, yerlilerin bu tür günahları işledikleri için mahkûm edilebilmesini doğrulamamaktadır¹²¹

Vitoria'nın bu yerlilerin günahlarına ilişkin değerlendirmesinde dikkat çeken ilk husus, ‘*Bazı günahlar tabii hukuka karşı değil, yalnızca tanrısal pozitif hukuka karşıdır*’¹²² diyerek, ölümcül günahlar konusunda yaptığı ayırmadır; öncelikle de, yerlilerin günahlarına ilişkin olarak, hırsızlık, zina gibi genel olarak tabii yasaya aykırı olanlar ile yamyamlık, putperestlik, ensest ilişkiler gibi tabiata karşı olanlar ayırımı¹²³. Eğer evrensel olarak tabiata karşı günahlardan bahsediliyorsa, Vitoria için adam öldürmek de, kutsal şeylere sövmek de en az yamyamlık, ensest ilişki kadar ciddi günahlardır ve eğer bunlara baskı uygulamak meşru ise, aynı şey adam öldürme ya da zina için de söz konusu olacaktır. Papa'nın Hıristiyanlara, bu günahlardan ötürü yerlilere savaş açma yetkisi tanıması meşru değildir. Ayrıca Vitoria, tabiata veya tabii yasaya karşı günah sayılan bu suçların Hıristiyanlar tarafından da sıklıkla işlenmekte olduğunu söyler¹²⁴. Bu nedenle açılan savaşın meşru kabul edilmesi halinde, Hıristiyan

¹¹⁹ Vitoria, s.120.

¹²⁰ Yerlilerin günahlarına ilişkin detaylı inceleme için bkz. Castillo Urbano, s.300-303; Hernández, s.125.

¹²¹ Añaños Meza, s.572; Hernández, s.124.

¹²² Brown Scott, s.131.

¹²³ Titos Lomas, s.276; Akal, s.81.

¹²⁴ Vitoria, s.121.

toplulukları arasında kalıcı bir savaş hali kaçınılmaz olacak, Vitoria'nın ifadesiyle *'imparatorluklar her an bu sebeple el değiştirecektir'*¹²⁵. 'Bu tür günahların, bunların günah olduğunun farkında olan Hıristiyanlar açısından, bu konulardan bihaber olan yerlilerde olduğundan çok daha çirkin neticeleri vardır' diyen Vitoria için, inançsızlar hakkında yasalar koyamayan Papa'nın, yerlileri yargılayıp cezalandırmasının tuhaf bir şey olacağını söyleyecektir¹²⁶.

F- Gönüllü Seçim

Vitoria, yerlilerin gönüllü seçim halini fethi doğrulayan sebeplerden altıncısı olarak ele alır. İspanyolların yerlilerin topraklarına gelmesinden sonra, yerlilere İspanyol Krallara tabi olmanın kendi menfaatlerine olduğu anlatılıp, bu durumun yerliler tarafından gönüllü olarak kabul edilmesi halini değerlendirmeye başlar. Ona göre bu durum gerçekten tartışılabilir ve meşru olduğu ileri sürülebilir niteliktedir¹²⁷. Bu halin, karşılıklı rızaya dayanan, hukuken geçerli bir devir işlemi olduğunu söylerken, argümanına referans olarak *"Hâkimiyeti bir başkasına aktarmak niyetinde olan sahibin, isteğini gerçekleştirme kadar doğal ve haklı bir şey yoktur. (Institutiones, II, 40, De rerum divisione, per traditionem)"* ifadesini gösterir. Bununla beraber, aşağıda gösterilecek gerekçelerle, fethi doğruladığı iddia edilen bu gönüllü seçim hali Vitoria tarafından reddedilecektir.

Her şeyden önce, bir iradi seçimden bahsedilebilmesi için, iradenin selahiyetini etkileyerek bu işlemi geçersiz kılacak korku ve bilgisizlik halleri gibi, bir irade bozukluğunun bulunmadığının ispatı gerekir¹²⁸. Yerliler ise, bu kararı verirken, içinde buldukları bilgisizlik sebebiyle rızalarının hukuki sonucunun ne olacağını bilemeyecek durumdadırlar. Kendi dillerinde konuşmayan İspanyolların kendilerinden neyi talep ettiklerini dahi anlamamış olmaları çok

¹²⁵ Vitoria, s.121.

¹²⁶ Brown Scott, s.132.

¹²⁷ Vitoria, s.121, Brown Scott, s.135; Goti Ordeñana, s.305.

¹²⁸ Vitoria, s.121; Akal, s.65.

muhtemeldir¹²⁹. Vitoria'ya göre, yerlilerin bu yönde bir rıza göstermiş olmaları gönüllü bir seçim olarak değerlendirilemeyeceği gibi, hâkimiyete ilişkin değerlendirmelerinde vardığı sonuca göre, yerlilerin hâlihazırda kendi meşru efendileri ve prensleri olduğu anlaşıldığından, yerli halkın müşterek bir şekilde vereceği ortak bir rıza olmaksızın yerlerine yeni prensler getirilemeyecektir¹³⁰. Bu bakımdan Vitoria, her ne kadar gönüllü seçim ile gerçekleştirilecek işlemin hukuki ve meşru olabileceğini belirtmiş olsa da, bu durum yerlilerin içinde bulunduğu koşullarla değerlendirildiğinde, işlemi geçerli kılacak unsurların mevcut olmadığı gerekçesiyle bu halin fethi doğrulayan bir sebep olarak ileri sürülemeyeceğini söylemektedir.

G- İlahi Bağışlama

Fethi doğrulayan sebepler olarak ileri sürülen hallerden yedincisi ve sonuncusu, Tanrı tarafından bahşedilen özel bir lutfu dayandırılır: “*Denir ki, kim olduklarını bilmiyorum, Tanrı iğrençliklerinden ötürü bu barbarları cehennem azabına mahkûm etmiş ve tıpkı daha önce Kenan halkını Yahudilere bıraktığı gibi, barbarları da İspanyolların eline bırakmıştır.*”¹³¹

De Indis'in fethi doğrulamayan sebepler incelemesinde, Vitoria tarafından hakkında en az değerlendirme yapıлып, en az yorumlanan hal bu yedinci haldir. Vitoria, bu konuya ilişkin değerlendirmesini yaparken herhangi bir destekleyici mucize veya ispat olmadıkça, *Kutsal Kitap*'ta yazılı olanlara aykırı kehanetlere inanmanın tehlikeli olduğunu söyleyerek, sorunun çok derinine inmeksizin, geçerli olduğu ileri sürülen bu halin reddedilmesi için gerekçelerin açık olduğunu söylemekle yetinir¹³².

¹²⁹ Titos Lomas, s.272.

¹³⁰ Goti Ordeñana, s.301.

¹³¹ Vitoria, s.124.

¹³² Titos Lomas, s.278.

De Indis'in ilk bölümünde, her şeyden önce insan tabiatı gereği hâkimiyet kabiliyetleri olduğundan, Yeni Dünya yerlilerinin İspanyolların gelişinden önce kendi toprakları ve malları üzerinde gerçek sahipler oldukları kabul edilir. Sonra, ikinci bölümde yedi ayrı hal olarak gösterilerek fethi doğruladığı iddia edilen sebepleri inceleyen Vitoria, eğer bu haller yukarıda aktarılanlardan başka makul argümanlarla desteklenmiyorsa, onlara dayanılarak gerçekleştirilen fethin meşru olarak değerlendirilemeyeceği sonucuna varır. Hâkimiyet ne ölümcül günah, ne inançsızlık ne de akli kullanma kabiliyetindeki yetersizlikten ötürü kaybedilir. Ayrıca, yerlilerin ruhlarının kurtuluşu için kutsal inancı, uygun şekilde kendilerine anlatıldığı takdirde dinleme yükümlülükleri olduğu sonucuna varmakla beraber, İmparator'un ve Papa'nın evrensel hâkimiyeti iddiası karşısında yerlilerin bağımsızlığı kabul edilir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde, Vitoria'ya göre yerlilerin topraklarında gerçekleşen İspanyol işgalinin hangi hallerde meşru sayılabileceğini gösteren sebepler incelenecektir.

IV. *De Indis*'in Üçüncü Bölümü: Fethi Doğrulayan Sebepler

Vitoria, döneminde yerli toprakların fethinin meşrulaştırılması için sunulan sebepleri eleştirel yöntemle analiz edip reddettikten sonra, kendi öğretisinin özünü, modern uluslararası kamu hukukunun da ilk temellerini oluşturan¹³³ ve Yeni Dünya'da meşru bir hâkimiyet kurulabilmesi için önerdiği sekiz hali anlatan üçüncü bölüme geçer. Çalışmanın bu bölümünde, *De Indis*'de fethi doğrulayan sebepler başlığı altında sıralanan haller, aynı sırayla incelenecektir.

¹³³ Antonio Marzal, El Orden Internacional Público en la Reflexión Jurídico de Vitoria, *International Law: Revista Colombiana de Derecho Internacional*, sayı 3, 2004, s.142.

A- Tabii Topluluk Ve İletişim Prensibi

Vitoria, Amerika'nın keşfini ve bu toprakların sömürgeleştirilmesini temellendiren ilk hukuki hali, döneminde örneği görülmeyen bir *ius internacional* karakteri öne çıkaran biçimde¹³⁴, tüm insanlar arasında geçerli 'tabii topluluk ve iletişim ilkesi (*naturalis societatis et communicationis*)' olarak adlandırır. Kavramsal olarak, her ikisi de ortak mallar öğretisinde birleşen Vitoria'nın tabii topluluk ve iletişim konsepti ile Ciceron'un insani topluluk ve iletişim (*communitatis et societatis humanae*) konsepti arasında bağlılık bulunmaktadır. Ciceron'un konsepti, akla ve konuşmaya (*ratio et oratio*) sahip olarak iletişime girebilen, muhakeme edebilen, öğrenebilen ve aynı zamanda biraraya gelebilen insan türünün tamamını içerir¹³⁵. Bu konseptin temeli, malların paylaşımından sonra da geçerliliğini koruyan, tabii hukukun ortak hâkimiyet kavramına dayanmaktadır. Buna göre, ideal toplumun insanları, ortak hâkimiyete tabii şeylerin kullanımını topluluğun diğer üyeleriyle ve kendisine ait şeylerin kullanımını da ihtiyaç duyan kişilerle ahlâken paylaşmakla yükümlüdür¹³⁶. Vitoria'nın kuramı da, temel olarak Ciceron'un kuramından farklı değildir. Onun tabii topluluğu da, insanlar arası tabii dostluk ve dayanışma gereği ortak malların iletişimini sağlamakla yükümlüdür.

Vitoria, 'tabii topluluk ve iletişim' kavramının ne tanımını ne de yukarıda gösterilen diğer hallere ilişkin değerlendirmesini yaptığı gibi, bu kavramın doğrudan kaynaklarını belirtmemektedir. Genel olarak *ius communicationis* terimiyle özetlenecek bu ilkenin incelenmesine geçilmeden önce, kavramın sözcük anlamının açıklanması faydalı olacaktır; insanların eşitliği ve özgürlüğünü yeni bir uluslararası hukuk anlayışının temeline oturtan¹³⁷ ve Vitoria'nın öğretisinin özü olan prensibin anlaşılabilmesi için: Tabii topluluk ve iletişim kavramının özü olan *communicationis* sözcüğü, basit biçimde, iletişim kavramının

¹³⁴ Añaños Meza, s.573.

¹³⁵ Añaños Meza, Bienes Comunes, s.122.

¹³⁶ Añaños Meza, Bienes Comunes, s.123.

¹³⁷ Marzal, s.142.

modern anlamıyla bilginin ve işaretlerin değiş tokuşu değildir. Etimolojik olarak “*ortak, müşterek*” anlamına gelen latince *communis* sözcüğünden ve fiil hali olan *communicare*’den gelmektedir; yani bir şeyi paylaşmak, müşterek kılmak, birleştirmek, katılmak ve değiş tokuş etmek anlamında¹³⁸. Bu sayılan anlamlardan özellikle bir şeyi paylaşma ve müşterek kılma, Vitoria tarafından tabii topluluk ve iletişim ilkesinin ortaya konulmasında ele alınan tanımdır. Bu sebeple *communis* sözcüğü, kişiler arasında bir şeyin veya malın kullanılma-paylaşılma ilişkisiyle, bir öznenin eşya üzerindeki kullanımı ve faydalanımını mümkün kılan aynı hak ilişkisini ve aynı zamanda kişinin malı ile diğer kişiler arasındaki interaktif ilişkiyi anlatmaktadır.

Vitoria için tabii topluluk ve iletişim ilkesi, evrensel topluluğu (*totus orbis*) düzenleyen, tabii *ius gentium*un temel prensibidir. Bir tabii hukuk kuralı olarak evrensel karakterdedir ve bu sebeple tabiyetinden ve kültüründen bağımsız olarak tüm insanlar için geçerlidir. Bu anlamda, dostluk, dayanışma, insanlık, ortak paylaşım gibi insanın tabii sosyalliği ile bağlantılıdır¹³⁹. Bu yaklaşımıyla, tabii topluluk ve sosyallik ilkesinin nihai üç yansıması ortaya çıkar. Bunlardan ilkinde, tüm insanların istediği yere seyahat etmesi, buralarda yerleşmesi, diğer insanlarla ticari ve sosyal bağlamda iletişim kurması gibi haklar türetilir. İkincisinde, bu tür haklar türetilerek, hakkı kullanmanın tek şartı olan barışçıl niyet ve diğerlerine zarar vermeksizin kullanılması yükümlülüğü yanında diğer insanlara da bu hakların kullanılmasını engellemeyi yükleyen bir *ius libertatis* tanınarak, insanın hak ve ödevleri arasında bir ilişki kurulur¹⁴⁰. Üçüncü ve son aşamada ise, bu hakların kullanılmasının hukuki güvenceleri yer alır. Bu prensipten türetilen haklar, emredici karakterdedir ve bunlardan yalnızca birinin ihlali, ileride detaylıca gösterileceği gibi, müdahale ve haklı savaş için meşru bir sebep oluşturur.

¹³⁸ Añanos Meza, s.574.

¹³⁹ Fr. Ignacio G. Merendez-Reigada, O.P., *El Derecho de Gentes Según Francisco de Vitoria*, Madrid 1933, s.13; Añanos Meza, s.575; Carro, s.62.

¹⁴⁰ Marzal, s.143; Menendez-Reigada, s.9; Goti Ordeñana, s.334.

Vitoria, tabii topluluk ve iletişim prensibi olarak belirlediği fethi doğrulayan sebepler başlığı altındaki ilk hale ilişkin değerlendirmesinde, altı önerme oluşturur. Bunlardan ilk dördü bir grup haklardan bahsederken, son dört önerme bu hakların kullandırılmaması veya kullanımlarının yasaklanması durumunda yapılması gerekenleri sıralar. Tabii topluluk ve iletişim prensibi, kendi içlerinde kesin ayrımı olmayan önermeler barındırdığından, bunların kategorize edilmeleri güçleşmektedir. Vitoria üzerine geleneksel çalışmalarda izlenen yöntemle, bu hakların, ‘iletişim hakkı (*ius communicationis*)’ başlığı altında, onun uzanımları olarak seyahat etme ve yerleşme hakkı (*ius peregrinandi et değendi*) ve ticaret yapma hakkı (*ius negotiandi*) altbaşlıklarıyla gruplandırıldığı görülmektedir¹⁴¹. Hatta bazı yazarlar tarafından, Vitoria’nın tabii topluluk ve iletişim adı verilen ilk halden sonra, fethi doğrulayan sebeplerin ikincisi olarak düzenlediği inanç yayma hakkı (*ius praedicandi*) da, bir düşüncüyü yayma hakkı mahiyeti itibarıyla iletişim hakkı başlığı altında değerlendirilmektedir¹⁴².

Bununla beraber, görece daha yakın tarihli çalışmalarda, farklı bir yöntem izlenerek, Vitoria’nın *De Indis*’teki sıralamasına uygun biçimde inanç yayma hakkı ikinci bir hal olarak tabii topluluk ve iletişim prensibinden ayrı değerlendirilmiştir. Tabii topluluk ve iletişim prensibinden türeyen haklar olarak da seyahat ve yerleşme hakkı, ticaret yapma hakkı ve iletişim hakkı maddelendirilmiştir. Hatta, bu prensip altında sunulan önermeleri, tabii topluluk ve iletişimi *ius gentiumun* özü olarak tasarlayan Vitoria’nın öğretisinden hiç de farklı olmayan biçimde, *ius gentiumun* formları şeklinde dile getiren yazarlar da bulunmaktadır¹⁴³. Bu çalışmada ise, nisbeten yakın döneme ait Vitoria çalışmalarında olduğu gibi, inanç yayma hakkı ikinci bir hal olarak ayrı bir başlıkta incelenirken, öğretinin temel kavramı “tabii topluluk ve iletişim” meşru halinden türeyen haklar, aralarındaki tabii bağlar da göz önünde tutularak, seyahat

¹⁴¹ Brown Scott, s.153;

¹⁴² Akal, s.78-80; Barbara Díaz, sayılan hakların, *ius gentiumun* özü olan tabii topluluk ve iletişim prensibinden türediğini söylemekle beraber, inanç yayma hakkını da ‘fikirlerin iletişimi’ başlığı altına dahil ederek değerlendirmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Barbara Díaz, *El Internacionalismo de Vitoria en la Era de Globalización*, Navarra 2005, s.77.

¹⁴³ Bu doğrultudaki değerlendirmeler için bkz. Añaños Meza, s.573; Añaños Meza, *Bienes Comunes*, s.124; Díaz, s.75; *Ius gentiumun* formları için bkz. Titos Lomas, s.191.

ve yerleşme hakkı, ticaret yapma hakkı ve ilk iki hakka göre biraz daha kompleks bir yapıya sahip olan iletişim hakkı alt ayrımları ile incelenecektir.

1. Seyahat Etme ve Yerleşme Hakkı (*Ius Peregrinandi Et Degendi*)

Ius peregrinandi ve *ius degendi*, Vitoria'nın, barışçıl şekilde kullanılması ve gidilen yerlerde yaşayanlara herhangi bir zarar veya haksızlıkta bulunulmaması şartlarına bağlı olarak, yabancıların geçiş, seyahat etme ve bu yerlerde yaşama özgürlükleri altbaşlıklarıyla tabii topluluk ve iletişim ilkesinden çıkardığı ilk haklardır.¹⁴⁴ Seyahat etme ve gidilen yerlere yerleşme özgürlüklerinin kaynağına ilişkin incelemesinde Vitoria, bu hakları ilk olarak, tabii *ius gentium*da temellendirmiştir. *Institutionis*'in “*Tüm uluslar arasında oluşmuş tabii sebep ius gentium olarak adlandırılır (I, 2, 1)*” ifadesini referans göstererek, tüm uluslarda, haklı bir gerekçe olmaksızın misafirleri ve gezginleri kötü ağırlamanın insanlık dışı ve zalimce kabul edildiğini, insani davranışın kendi topraklarına gelen yabancılara dostane davranışlarla nezaket göstermek olduğunu belirtir¹⁴⁵. Burada belirtilen husus, tüm halkların ortak rıza ile kabul ettiği bir prensip olarak *ius gentium*da dayanmaktadır.

İkinci gerekçe ise, insanlar arasındaki bir teamül (*costumbre*) gereği olmasıdır. Dünyanın başlangıcındaki tabii halde, her şeyin ortak olduğu dönemde, herkesin dilediği yere seyahat etmesinin meşru olduğu ve ortak hâkimiyet (*cum omnia essent communia*) öğretisinde, ortak hâkimiyetin (*omnia communia*), malların bölünmesinden (*rerum divisionem*) sonra da herkes tarafından faydalanılabilmeye niteliğini kaybetmediğini söylemektedir¹⁴⁶. Yine burada işaret edilmek istenen şey, bu hakkın dayandığı *ius gentium*un kaynağının teamül olabileceğidir. Üçüncü ve son olarak, bu haklar, akarsu, nehirler, deniz ve köprüler gibi malların serbest kullanımını düzenleyen Roma Hukuku'nun ortak

¹⁴⁴ Vitoria, s.129; Carro, s.70.

¹⁴⁵ Vitoria, s.130.

¹⁴⁶ Vitoria, s.130; Añanos Meza, s.578.

mallar yaklaşımına (*res comunes*) dayandırılmaktadır¹⁴⁷. Bu anlamda Vitoria'nın, seyahat etme hakkını, yalnızca topraklar üzerinde değil denizlerde de uzanan bir hak olarak tasarladığı görülür. Barcio Trelles'e göre, *ius communicationis*in mantıki bir sonucu olan denizlerin serbestliği prensibi¹⁴⁸, bireylerce kaldırılamayan ve bununla beraber devletleri de sınırlandırabilen bir kamusal hak olarak tasarlanmıştır¹⁴⁹. Tüm insanlar arasında ortak şeyler olarak denizlerin serbestliğinden bahseden Vitoria'nın öğretisi, kendisinden sonra gelen düşünürleri büyük ölçüde etkileyecek ve bu hak ilk olarak Vázquez de Menchaca tarafından *Controversiorum Illustrum*'da geliştirilecek¹⁵⁰ ve ardından da tüm bu düşüncelerin etkisiyle Hugo Grotius'un *Mare Liberum*'unun temeli olacaktır¹⁵¹.

Bu özgürlüklerin karşısında, seyahat etme ve yerleşme hakkını yasaklamama, tüm insanlar arasında ortak iletişimi (değiş tokuş) engellememe, ortak malların kullanımını yasaklamama gibi, yerine getirilmemesi halinde bir müdahalede bulunmak için haklı sebep oluşturacak bir takım ödevler türetilmektedir. Bu anlamda, Vitoria'nın *ius gentium*dan türetilen ve tüm insanlara tanınan hakların, diğerlerinin müdahale etmeme/engellememe ödevleriyle ilişkilendirildiği görülür. Bu da, insan haklarının yapısının yalnızca haklarla değil ödevlerle de ilişkisi olduğunu söylemekten başka bir şey değildir¹⁵².

2. Ticaret Yapma Hakkı (*Ius Negotiandi*)

Vitoria'nın tabii topluluk ve iletişim ilkesinden çıkardığı ikinci hak olan ticaret yapma hakkını belirlemesi, XVI. yüzyıl İspanyol sosyo-ekonomik hayatındaki önemi sebebiyle tesadüfi değildir¹⁵³. Ticaret yapma, Vitoria

¹⁴⁷ Vitoria, s.131, Hernández, s.76,

¹⁴⁸ Barcia Trelles, s.87.

¹⁴⁹ Titos Loması s.195.

¹⁵⁰ Akal, s.100; Titos Lomas, s.195.

¹⁵¹ Titos Lomas, s.196

¹⁵² Marzal, s.144; Titos Lomas, s.192; Menendez-Reigada, s.9; Díaz, s.77; Brown Scott, s.142.

¹⁵³ Añaños Meza, s.579.

tarafından yalnızca bireyler arası ekonomik bir aktivite olarak değil, insanın tabii sosyalliğinin bir sonucu olarak, sosyal bir eylem olarak ele alınmaktadır.

İspanyollar ve yerliler arasındaki ticaret faaliyetlerinin, *De Indis*'teki yorumlara istinaden, bir tür tabii kaynaklar ve ürünlerin değiş tokuşu olarak tasarlandığı görülür. Vitoria, “*Her hangi bir kişiye ait olmayan şeyler (res nullius), ius gentiuma göre ilk işgal eden kişi tarafından elde edilebilir (Institucionis, De rerum divisione, Farae bestiae, I, II, a, 12)*” referansıya, İspanyolların, yerli topraklarına zarar vermemek kaydıyla bu topraklarda altın, gümüş gibi bolca bulunan kaynakları çıkararak ve toplayarak ticaret yapmalarının *ius gentiuma* dayandığını söyler¹⁵⁴. Bu sözlerinden, Vitoria’da Ticaret Yapma Hakkı’nın üç karakteri öne çıkmaktadır; 1- Karşılıklılık ve adalet, yani İspanyollar kendilerinin yoksun olduğu ve yerlilerde bolca bulunan altın, gümüş ve benzeri diğer zenginlikleri alabileceklerdir. 2- Ticaret yapma hakkı, tabii hukuktan türeyen bir hak olduğundan, her türlü egemenin iktidarının üzerindedir. Ne yerlilerin prensleri tarafından tebaasının, ne de İspanyol egemenler tarafından kendi yurttaşlarının birbirleriyle bu iletişime geçme hakkı engellenebilecektir. 3- Ticaret yapma hakkına ilişkin getirilebilecek tek sınırlama, bu zenginliklerin alınması sırasında yerlilere ve mülklerine zarar verilmemesi gereğidir.¹⁵⁵ Dolayısıyla bu hakkın kullanılmasının yerlilerce yasaklanması veya engellenmesi, tabii *ius gentium*’dan (*ius gentium naturale*) kaynaklanan bir hakkın ihlalini oluşturarak¹⁵⁶, İspanyolların yerlilere karşı, bu hakkın kullanılmasının sağlanması amacıyla sınırlı biçimde savaşmaları için haklı sebebe dönüşür.

3. İletişim Hakkı (*Ius Communicationis*)

Ticaret yapma hakkından sonra ve bu hal ile paralel olarak, tabii topluluk ve iletişim prensibinden çıkarılacak üçüncü önerme, Vitoria’nın modern

¹⁵⁴ Añaños Meza, s.580; Hernández, s.77; Castilla Urbano, s.254.

¹⁵⁵ Barcia Trelles, s.101.

¹⁵⁶ Carro, s.71-72.

kuramının temel taşı oluşturacak *ius communicationis* yani iletişim ve katılım hakkıdır¹⁵⁷: “Eğer barbarlar arasında, hem kendi insanları hem de yabancılar için ortak olan mallar varsa, bunların iletişiminin ve katılımının İspanyollara yasaklanması meşru değildir¹⁵⁸.”

De Indis’ten alıntılanan Vitoria’nın bu sözlerinden, iletişim ve katılım kavramlarına dikkat çekmek gerekir. Üçüncü bir önerme olarak, ticaret yapmak hakkından sonra ayrı bir madde olarak sayılan bu iletişim hakkı, niteliği itibarıyla ilk iki önermenin tabii sonucudur. Vitoria tarafından tabii topluluk ve iletişim prensibine bağlı olarak kuracağı ve devamında bu sosyal düzene ilişkin hakları oluşturacağı bu üçüncü önerme şudur: Bu topraklarda bulunan yerlilere zarar vermemek koşuluyla dilediği yere seyahat eden, buralarda yerleşebilen ve ticaret yapabilen İspanyollar’ın, tabii bir gerek olarak, gittikleri yerlerde yerlilerle veya diğer yabancılarla ilişkiler kuracakları bir ‘iletişim’ ve sosyal hayata ‘katılım’ içine girmeleri. İlk aşamada, ticaret yapma hakkından farklılık arzeden bu iletişim ve katılım, bu topraklarda altın çıkarmak, denizde balık avlamak meşru ise, İspanyolların da diğerleriyle aynı haklardan yararlanabileceğini, avlanılan balıklar, çıkarılan inciler gibi bulunan ve kimsenin sahiplenmemiş olduğu malların *ius gentium* gereği edinilebileceği söylenir. Sonrasında da şöyle devam edilir: “Bu durum ilk iki önermeden anlaşılmaktadır. Eğer seyahat etmek ve ticaret yapmak İspanyollara meşru ise, yasalardan ve yabancıların faydalandığı avantajlardan yararlanmak da meşru olacaktır¹⁵⁹”. Burada ‘yasa’lara başvurmak ile bu hakkın yabancılar tarafından kullanılmasına ilişkin bir hukuki koruma ifade edilmektedir¹⁶⁰.

Tabii sosyallik ve iletişim gereği, bu tabii iletişim ve katılımın bir sonucu olan vatandaşlık ve tabiyet, ilk meşru hal maddesi altında dördüncü önerme olarak düzenlenmiştir. Buna göre, yerlilerin topraklarında barışçıl şekilde gezinen ve yerleşen İspanyolların, bu topraklarda çocukları doğduysa ve bu toprakların

¹⁵⁷ Akal, s.78.

¹⁵⁸ Vitoria, s.133.

¹⁵⁹ Vitoria, s.134.

¹⁶⁰ Titos Lomas, s.200.

vatandaşı olmak isteniyorsa, ne vatandaşlık bağının kurulması reddedilebilecek ne de bu tabiyetin sağladığı haklardan faydalanmaları engellenebilecektir¹⁶¹. *Ius gentiuma* göre bir şehirde doğan kişinin oranın vatandaşı olacağını, başka bir şehrin vatandaşı olmayacağını ve bu doğduğu şehirle vatandaşlık bağının kurulmaması halinde ortaya çıkan hiç bir yere tabi olmama halinin tabii hukuk ve *ius gentiuma* aykırı olacağı açıktır¹⁶².

Vitoria, iletişim hakkının kullanımına izin verilmemesinin meşru olup olmadığı hususunu, hakkın özünde aramaktadır. Söz konusu hak, dayanağını önce tabii hukuktan, sonrasında tabii hukuktan türeyen *ius gentiumdan* almaktadır¹⁶³. Bu hakkın temelinde, tabii hukuk kaynaklı insanın tabii sosyalliği ve insanlar arası dayanışma ve dostluk yer alır. Ve eğer bu hak yerliler tarafından engellenmeye kalkılırsa, İspanyolların öncelikle barışçıl amaçlar taşıdıklarını, yerlilere zarar verme niyetleri olmadığını mantıklı gerekçelerle anlatarak onları ikna etmeye çalışılmaları gerekir. Fakat iyi niyetli çabalarına rağmen yerliler bu haktan yararlanmalarına izin vermezlerse ve onlara karşı kuvvet kullanırlarsa, İspanyollar artık meşru bir savunma durumu içerisinde olacaklar ve güvenliklerini sağlamak adına gerekli olan her şeyi meşru bir şekilde yapabileceklerdir. Vitoria, elbette bu kuvvet kullanımının meşruluğunu, haklı ve ölçülü bir meşru savunma durumu çerçevesinde değerlendirmektedir¹⁶⁴.

İletişim hakkının engellenmesinin sonuçları üzerine Vitoria'nın diğer bir çıkarımı da, İspanyolların zarar verme niyetleri olmadığını dostane bir şekilde tüm çabalarıyla açıklamalarına rağmen, yerlilerin düşmanca tavırlarına devam etmeleri ve İspanyolları bertaraf etmek için savaşmaları halinde artık masum değil, hain düşmanlar olarak kabul edileceğidir¹⁶⁵. Bu önermeyle varılan sonuç açıktır; “*Düşmanlardan ele geçirilmiş her şey, köleleştirilen her insanın bizim esaretimiz altında olduğu gibi, aynı anda bize ait olur (Institutionis, Item quid ad hostibus, I, II, 1, 17)*”. Bir önceki çıkarımda belirtildiği gibi, nasıl ki böyle bir durumda

¹⁶¹ Vitoria, s.135; Titos Lomas, s.201; Frayle Delgado, s.130)

¹⁶² Vitoria, s.135.

¹⁶³ Akal, s.79; Hernández, s.77; Barcia Trelles, s.92.

¹⁶⁴ Vitoria, s.135.

¹⁶⁵ Vitoria, s.137.

açılacak savaş haklı savaş olacaksa, aynı şekilde bu haklı savaşta gördükleri muamele ve uğranılan zararlarla ölçülü olarak yerlilerin malları ele geçirilebilecek, bu topraklarda meşru bir hâkimiyet kurulabilecektir.

Vitoria, tabii topluluk ve iletişim prensibi altında sunduğu önermelerden çıkarılan bu birbirine bağlı haklardan iletişim hakkını incelediği bölümü bitirirken yedinci ve son önerme olarak, eski bir *ius gentium* prensibi olan elçilerin dokunulmazlığından bahseder. İspanyollar, Hıristiyanların elçileridir ve yerliler en azından ilk etapta bu kimseleri zarar vermeksizin dinlemekle yükümlüdür¹⁶⁶.

B- İncil'in Duyurulması ve Hıristiyanlığın Yayılması (Ius Praedicandi)

Vitoria'nın saydığı meşru hallerden ikincisi olan İncil'in Duyulması ve Hıristiyanlığı Yayma Hakkı (*ius praedicandi*), çalışmanın bir önceki bölümünde Papa'nın gücüne veya yerlilerin inançsızlığına dayandırılarak oluşturulan hallerin geçersiz olduğu gösterildikten sonra, fethi doğrulayan bir hal olarak sunulur. Bu tür bir hakkın Vitoria tarafından fethi doğrulayan haller arasında ivedilikle sunulması, dönemin insan kavrayışına özgüdür. Bu kavrayışa göre, bir insanın ulaşabileceği en üstün iyiliğin sonsuz mutluluğa erişmek olacağı ve hakikatin kendilerine Hıristiyanlarca ulaştırılmasıyla yerlilerin de ruhlarının kurtuluşu sağlanacağı düşünülürse, şartırtıcı veya yenilikçi de değildir¹⁶⁷.

İnanç yayma özgürlüğü olarak tanımlanabilecek bu hale ilişkin incelemesinde Vitoria temel olarak dört önerme oluşturmaktadır. Bunlardan ilki olan *ius praedicandi* için Vitoria şöyle söyler: “*Dünyanın her yanına gidin, İncil'i bütün yaratılışa duyurun (Markos 16:15)*” da belirtildiği gibi, Mesih tarafından müritlerine verilen bir görev olarak¹⁶⁸, Hıristiyanların barbarların topraklarında İncil'i duyurma ve yayma hakkı temel bir haktır¹⁶⁹. Ruhani düzene ilişkin bir

¹⁶⁶ Vitoria, s.139.

¹⁶⁷ Castillo Urbano, s.306.

¹⁶⁸ Barcia Trelles, s.117.

¹⁶⁹ Vitoria, s.139; Hernández, s.172.

husus olması ve bu sebeple Kilise'nin yetki alanına girmesi gereken bu hali Vitoria tüm Hıristiyanlara yayıp, yerliler karşısında onlara hakikati gösterme ve öğretme amacıyla tabii hukuktan türeyen bir hak olarak sunar.¹⁷⁰ İncil'in duyurulması ve yayılmasına ilişkin ilk önermesinde, *ius praedicandi*'yi tüm Hıristiyanlara ait bir hak olarak tanımladıktan sonra, ikinci önermesinde Papa'nın bu görevi özel olarak İspanyollara verme ve diğer Hıristiyanlara yasaklayabilme gücünden bahsetmektedir¹⁷¹. “... Çünkü Papa, dünyevi efendi olmamasına rağmen, daha önce de söylenmiş olduğu gibi, ruhani düzene ilişkin şeyler üzerinde yetki sahibidir. Bu sebeple, eğer İspanyollar bu topraklarda diğer Hıristiyanlara göre daha rahat ve kolayca inancı yayabileceklerse, Papa bu görevi İspanyollara vererek diğerlerine yasaklayabilirdi”¹⁷².

Vitoria'ya göre bu topraklara ilk ayak basan Hıristiyanlar İspanyollar olduğundan, keşfedilen yerlerden yalnızca İspanyolların faydalanması, Hıristiyanlığı yayma hakkını kullanmaları ve bunun diğer Hıristiyanlar için sınırlandırılmış olması akla yatkın ve meşru görünmektedir. “Şüphesiz ki eğer tüm Hıristiyan halklar bu topraklarda toplansalardı, huzuru kaçıran isyanlar ve çatışmalar olurdu. Bu da, Kutsal İnanca ve barbarların Hıristiyanlığa döndürülmesi görevine zarar verirdi”¹⁷³.

Üçüncü önerme, yerliler tarafından İspanyolların İncil'i duyurma hakkına müdahale edilmemesi, fakat buna rağmen kutsal inancın kabul edilmemesi durumunda ne olacağına ilişkindir. “Barbarlar, İspanyolların hiçbir engelle karşılaşmaksızın serbestçe İncil'i vaaz etmelerine müsaade ederlerse, Hıristiyanlığı kabul etsin ya da etmesinler, hiçbir koşulda onlara karşı savaş açmaya kalkışılması veya mallarına el koyulmasını meşrulaştıran bir hak söz konusu değildir”¹⁷⁴.

¹⁷⁰ Titos Lomas, s.279; Goti Ordeñana, s.348; Frayle Delgado, s.124.

¹⁷¹ Brown Scott, s.154.

¹⁷² Vitoria, s.140.

¹⁷³ Vitoria, s.141.

¹⁷⁴ Vitoria, s.141.

Bu önerme ile Vitoria, İncil’i serbestçe yayma ve duymak isteyen herkese hakikati öğretme hakkını savunmaktadır. Fakat aynı zamanda, kimsenin baskı ile bir inancı kabul etmeye ve dine döndürülmeye zorlanamayacağını işaret ederek¹⁷⁵, bu meşru halin özünü oluşturan inanç özgürlüğünü savunmaktadır.

Bir önceki önermenin aksi durumunu değerlendirdiği dördüncü ve son önermesi ile Vitoria, yerli topraklarının keşfi ve sömürgeleştirilmesini doğrulayabilecek meşru hali oluşturmaktadır: “*Eğer barbarlar, yerliler kadar Efendileri de, İspanyolların İncil’i serbestçe duyurmalarını ve yaymalarını engellerse, bir skandaldan kaçınmak için sebebini göstererek barbarların iradesi hilafına İncil’i duyurabilirler ve bu kimselerin dine döndürülmesi için çalışabilirler. Ve eğer gerekiyorsa, İncil’in duyurulması ve yayılması hakkının yerine getirilmesini mümkün kılana kadar onlara karşı savaşabilirler*”¹⁷⁶.

Burada artık yerlilere karşı savaşılmasını doğrulayan sebebin gerekçesi, İncil’i serbestçe yayma hakkının ihlal edilmiş olmasıdır. Böyle bir durumda yerliler tarafından İspanyollara, sahip oldukları hakkı kullanamamalarından ötürü, bir zarar verileceği için, başlı başına bu, savaş ilan edilmesi için haklı bir sebep oluşturacaktır¹⁷⁷. İnanç yayma hakkı, Vitoria’ya göre her şeyden önce, bilgisizlik içerisinde olan yerlilere hakikatin ulaştırılması ve adaletin tesis edilmesi için son derece önemlidir. Bu halde İspanyollar tarafından başlatılacak bir savaş, aşağıda gösterilecek koşulları taşıması şartıyla, haklı savaş olarak değerlendirilecektir.

Öncelikle, kutsal inancın yayılması için her türlü imkân denenmiş fakat savaşmaktan başka bir yol kalmamış olması gerekir. İspanyollar, barışçıl yollarla Hıristiyanlığı yerlilere anlatmayı denemiş, fakat buna müsaade edilmemişse, yerlilere karşı zafer elde edilmesi için “gerekli olandan fazlasını gerçekleştirilmeme ilkesi”nin sınırlarını aşmamak kaydıyla ve en önemlisi, meşru amaç olarak kendi çıkarlarını değil, yerlilerin refah ve ruhlarının kurtuluşunu dikkate alarak, savaş açabileceklerdir. Böyle bir durumda artık İspanyollar tüm savaşlarda meşru kabul

¹⁷⁵ Titos Lomas, s.281; Goti Ordeñana, s.311-313.

¹⁷⁶ Vitoria, s.141.

¹⁷⁷ Titos Lomas, s.282; Herández, s.173; Barcia Trelles, s.119; Frayle Delgado, s.124.

edilen her şeyi yapabilecek, yerli prensleri azledip yerlerine yeni Hıristiyan prensler tayin etmek dahil her tür önlemi alabileceklerdir¹⁷⁸.

Sonuç olarak, Vitoria, inanç yayma hakkıyla, yerlilerin topraklarının işgalini, kutsal inancı kabul etmeye karşı gösterdikleri direnişe değil, Hıristiyanlığı vaaz etme ve yayma temel hakkını engellemelerine dayandırarak meşrulaştırmaktadır. Bununla beraber, bu husustaki şüphesini belirtmekten de çekinmeyecektir; “*İspanyolların bu topraklarda kuvvet uygulamasını gerektirecek durumların olduğundan şüphe duymuyorum, fakat adil ve hukuki olanın aşıldığından korkuyorum.*¹⁷⁹”

C- Sonradan Hıristiyanlığı Seçen Yerlilerin Korunması

Ius praedicandi'nin sonuçladığı ve ondan türetilen bir hak olarak sayılabilecek bir diğer “fethi doğrulayan” hal, Hıristiyanlığı kabul etmiş yerlilerin korunması ve savunulmasıdır: “*Hıristiyanlığa dönmüş olan barbarlar, kendi prensleri tarafından korku ve zorlama ile putperestliğe döndürülmek istenirse, İspanyollar böyle bir durumda, eğer başkaca yöntemler mevcut değilse veya yetersiz kalıyorsa, barbarların bu tür bir saldırı ve zorbalıktan vazgeçmeleri için savaş açabilir ve koşullar gerektiriyorsa eğer, yerlilerin efendilerini azletmek için, haklı savaştan doğan tüm hak ve yetkileri kullanarak savaşabilirler*¹⁸⁰”.

Bu üçüncü hal, Vitoria için yalnızca inanca ilişkin değil, aynı zamanda insani dayanışma ve dostluğun gereğidir. Vitoria'ya göre bu hal, bir taraftan tüm insanların serbestçe inanma hakkını korurken, diğer taraftan kutsal inanca bağlı olanlar arasında dostluk ve dayanışmadan türeyen, tüm insanlara hakikati öğretme ve öğrenme hakkını korumaktadır¹⁸¹.

¹⁷⁸ Vitoria, s.142.

¹⁷⁹ Vitoria, s.143.

¹⁸⁰ Vitoria, s.143.

¹⁸¹ Titos Lomas, s.283; Brown Scott, s.156.

D- Hıristiyanlığı Kabul Eden Yerliler Üzerinde Papa'nın Dolaylı Yetkisi

Bu dördüncü hal de, *ius praedicandi*'nin bir sonucu olarak ve bir önceki paragrafta meşru hal olarak sayılan Hıristiyanlığı seçen yerlilerin korunması hakkının uzantısı olan bir haldir. Bir önceki başlıkta yerlilerden Hıristiyanlığı seçmiş olanları korumak amacıyla yerli topraklarının işgali doğrulanırken, bu dördüncü halde yerli halklarının tamamına ilişkin bir koruma ve Hıristiyanlığa döndürülme kastedilmektedir. Topluca Hıristiyanlığın kabul edilmesi durumunda, artık kutsal inanca bağlı olan yerlilerin Hıristiyan olmayan prensler tarafından yönetilmeye devam edilmesi, bu toplulukların yeniden putperestliğe dönebilme tehlikesi arz etmektedir. Elbette, burada Vitoria'nın işaret ettiği diğer bir tehlikenin, daha önceki bölümlerde incelendiği gibi masumların yamyam yerlilerce katledilmesi ve benzeri insanlık dışı muamelelere maruz kalması olduğu aşikârdır¹⁸².

Vitoria, sahipleri inançsız olan tüm Hıristiyan kölelere, hukuken onların hâkimiyetinde olsalar dahi, Kilise tarafından özgürlük bahsedilebileceğini söyleyen Thomas Aquinas'ı izleyerek, “*eğer barbarların büyük bir kısmı o veya bu şekilde Hıristiyanlığı seçmişlerse, Papa, kendisinden istenmiş olsun ya da olmasın yerlilerin inançsız efendilerini azlederek onları Hıristiyan efendilere teslim edebilir*” diyecektir. Daha açıklayıcı olması için şu örneği de verir: “*Kocasına tabi olan kadının durumu da bunu doğrulamaktadır. Onun bu bağı tanrısal hukuktan kaynaklanır. Kutsal İnanç söz konusu olduğunda, eğer koca kadının inancı hususunda ona haksızlık ediyorsa/zarar veriyorsa, kadın inançsız olan veya Hıristiyan olmayan kocasından serbest olur (Korintliler'e I. Mektup, 7:13-15; Decretum III, 34, 8, Quantum, De Divorttis)*”¹⁸³.

¹⁸² Castillo Urbano, s.308.

¹⁸³ Vitoria, s.144.

E- Masumların Korunması

Yerlilerin ‘barbarca’ alışkanlıkları, hatta tabiat düzenine karşı günahları olduğu gerekçesiyle bu toprakların fethinin doğrulanması için ileri sürülen hal Vitoria tarafından reddedildikten sonra, fethi doğrulayan halleri sıraladığı bölümdeki ‘masumların korunması’ hali, ilk bakışta çelişkili görünse de, buradaki ayırıcı ve meşrulaştırıcı özellik, insani gereklere dayanılarak masumların korunması ihtiyacıdır.

Meşru olmadığı söylenen ilk halde Vitoria, Papa’nın tabiata karşı günahlarından ötürü yerlileri cezalandırmaya ve onlara karşı savaş açılmasına müsaade etmeye ilişkin dolaylı bir yetkisi olduğu önermesini reddederken, burada saf bir ahlaki veya inanca dayalı gerekçelendirilmeden ziyade, masum bireylerin maruz kalacakları haksızlıklardan korunması gibi, daha çok hukuki olarak değerlendirilebilecek, devletlerin milli egemenliklerini sınırlayıp onları uluslararası hukuk düzenine uygun davranmaya zorlayıcı bir halden bahsetmektedir¹⁸⁴. Bu halin dayandığı hukuk prensibi, tüm insanların uluslararası topluluğun bir üyesi olarak, tiranik yönetimlerce adaletsiz muamele görmeleri halinde, herhangi bir devlet tarafından korunma haklarıdır¹⁸⁵. Yerlilerin efendileri, masumlara zarar veren yasaları uygulamaya ve tabiat düzenine aykırı ritüellerine devam ederlerse, Tanrı insanlara hemcinslerini koruma görevi vermiş olduğundan, İspanyollar için artık bu masumların korunması adına haklı savaş sebebi doğmuş olacaktır¹⁸⁶. Bu hal Vitoria tarafından bir *ius gentium* kuralı olarak, tüm insanların evrensel kardeşliği anlayışında temellendirilir: “*Bir başka meşru hal, barbarların Efendilerinin tiranlığı veya o topraklarda masum insanların kurban edilmelerini veya yamyamlıktan mahkûm edilmiş suçluların öldürülmesini mümkün kılan tiranik yasaların mevcut olmasına dayandırılarak oluşturulabilir. Bu noktada Papa’nın yetkilendirmesi olmasa dahi, İspanyolların buradaki masum insanları*

¹⁸⁴ Titos Lomas, s.284; Hernández, s.187.

¹⁸⁵ Titos Lomas, s.285.

¹⁸⁶ Akal, s.81.

bu tür adaletsiz ölümlerden koruma ve onları savunma hakkı olduğundan, böyle korkunç suçları ve ritüelleri barbarlara yasaklayabileceğini savunuyorum.”¹⁸⁷

Vitoria'nın burada işaret ettiği husus, yalnızca yerliler için değil, adaletsiz yönetimden zarar gören masumların insani muamele görme ve korunma ihtiyacıdır. Bir önceki paragrafta alıntılanan sözlerinden anlaşıldığı gibi, bu kimselerin korunması, yalnızca Papalık yetkilendirmesiyle elde edilen bir hak değil, kendiliğinden var olan bir adalet tesis etme görevidir. Vitoria, yamyamlık törenleriyle masum insanların kurban edilmesi veya mahkûmların başka şekillerde öldürülmesini işaret ederek, bu beşinci hal ile İspanyolların, o topraklara ilk ayak basan kimseler oldukları için, yerlilerin yasa koyucularına veya efendilerine müdahale etmeye, bu tür uygulamalara tanık olduklarında onları böyle eylemlerden vazgeçmeye zorlamaya, gerekiyorsa masumları kurtarmaya yetkili olduklarını ve bunu başaramadıkları takdirde onlara savaş açıp, savaştan doğan tüm hakları kullanabileceklerini söylemektedir¹⁸⁸.

F- Gerçek Ve Özgür Seçim

Fethi doğrulamayan sebeplerin incelendiği bir önceki bölümde gösterildiği gibi, Vitoria, İspanyol hâkimiyetini doğrulamak adına yerlilerin gönüllü seçiminin ileri sürülemeyeceğini savunmasına karşın, burada fethi doğrulayan hallerden biri olarak bunu sayması ilk bakışta çelişkili görünmektedir. Fakat aşağıda inceleneceği gibi, Vitoria bu hali fethi doğrulayan bir sebep olarak sayarken, beraberinde bu halin geçerliliği için bir takım şartlardan bahseder: “*Bir başka meşru hal, barbarlar gibi barbarların efendilerinin de, İspanyolların insanlığını ve iyi yönetimini dikkate alarak gerçek ve gönüllü bir seçimle İspanyol prenslerine itaat etmeleridir*”¹⁸⁹. Vitoria'nın bu sözlerinden kusurlu bir irade ile gerçek ve özgür bir seçim arasında ayırım yapıldığı görülmektedir. Birinci halde

¹⁸⁷ Vitoria, s.145.

¹⁸⁸ Brown Scott, s.157.

¹⁸⁹ Vitoria, s.146.

söz konusu olan seçim, yerlilerin bilgisizliği nedeniyle ve İspanyollar karşısında korku ve tehdite maruz kalarak kusurlu bir irade ile yaptıkları sözde seçimdir. İkinci halde ise, herhangi bir baskı, tehdit veya yerlilerin iradesini etkileyebilecek bir durum mevcut olmaksızın, bilerek, anlayarak ve muhakeme ederek serbestçe verilen bir rıza sonucu yapılan seçim ele alınmaktadır. Diğer taraftan, bu meşru hale ilişkin değerlendirmesinde, Vitoria, tüm ulusların çoğunluğun kararı ile yöneticilerini seçme tabii hakları olduğunu söyleyerek¹⁹⁰, yerlilerin de aynı hakka sahip oldukları ve çoğunluğun rızası ile Hıristiyan bir prence tabi olmayı seçebilecekleri gerçek bir plebisite işaret etmektedir¹⁹¹: “*Her Respublica'nın kendine bir Efendi belirleme hakkı vardır ve bunun için herkesin rızasının alınması gerekmez, büyük bir çoğunluğun rızası yeterlidir. ... Aksinin kabulü halinde, herkesin aynı düşüncede olmasını beklemek çok zor hatta imkânsız bir şey olduğundan, Respublica'nın yararına olan hiçbir şey gerçekleştirilemeyecektir. Böylece herhangi bir şehir veya ülkede çoğunluğu Hıristiyanlar oluşturuyorsa ve Hıristiyan bir prence bağlı olmak istiyorlarsa, geri kalan yurttaşlar buna karşı çıksalar dahi, inançsız efendilerine olan bağlılıklarını terk ederek yeni bir Hıristiyan prens seçebileceklerini düşünüyorum. Bunu da yalnızca kendileri için değil tüm Respublica için yapabileceklerini söylüyorum*¹⁹².”

G- Müttefiklerce Yardım Veya Vesayet

Vitoria'nın, bazılarına göre İspanyolların yerli topraklarının işgalini doğruladığı yedinci hali, halkların dostluğu ve ittifakı anlayışına dayanır. Vitoria, yerlilerin kendi aralarında da çeşitli sebeplerle anlaşmazlıklar ve savaşlar çıkabileceğini, böyle durumlarda zarara uğrayan ve savaşmakta haklı olan tarafın, kendi tarafında savaşması için İspanyollardan yardım isteyebileceğini,

¹⁹⁰ Vitoria, s.192 vd.

¹⁹¹ Totos Lomas, s.286; Carro, s.88.

¹⁹² Vitoria, s.146.

karşılığında da zaferden elde edilecek ganimetleri İspanyollarla paylaşmayı teklif edebileceğini söylemektedir¹⁹³. Böyle bir ittifak sonucu, İspanyolların yeni topraklar edinmeleri ve buralarda hâkimiyet kurmaları meşru olacaktır. Vitoria, bu tür toprak kazanımlarının tarih boyunca gerçekleşmiş olduğunu, Romalıların da dostları ile işbirliği yapıp birçok haklı savaşta yer aldığını ve savaş hukukuna uygun olarak yeni topraklar elde edip, İmparatorluk sınırlarını genişlettiğini söyler.

Yine de Vitoria, bu tür bir işbirliği ile İspanyolların yerlilerin toprakları üzerinde meşru hâkimiyet kurabilmesini iki şartın gerçekleşmesine bağlar¹⁹⁴. Bunlardan ilki, yardım isteyen tarafın bir haksızlığa uğramış olması, yani savaşmakta haklı bir sebebin bulunması gerekmektedir. İkincisi ise haksızlığa uğrayan tarafın, müttefiklerinden kendi tarafında savaşa katılmaları için yardım istemiş olmasıdır. Bu iki şart gerçekleştiği takdirde, haksızlığa uğrayan taraf yanında savaşa katılacak müttefikler, savaş hukukundan doğan tüm eylemleri gerçekleştirebilecek ve böylelikle İspanyolların durumunda olduğu gibi, savaş sonucu edinilen topraklar üzerinde meşru bir hâkimiyet kurabileceklerdir.

Yerlilerin toprakları üzerinde İspanyol hâkimiyetini doğrulayacak bu yedinci halden sonra, Vitoria, kesin bir yargıda bulunamadığını belirtmekle beraber, tartışılması gereken sekizinci bir hal daha olduğunu söyler: *“Kesin olarak ileri sürülemez de, tartışılması gereken ve meşru görülebilecek bir diğer hal daha vardır. Bu halin geçerli olduğunu söylemeye cesaret edemediğim gibi reddedemem de. Şöyle ki; söz konusu barbarlar tamamen düşük zekâlı olmasalar da, daha önce de söylediğimiz gibi, buna çok yakın bir haldedirler ve hukuki ve insani anlamda bir Respublica kurmak ve yönetmek için uygun değildirler... Dolayısıyla barbarların menfaati ve refahı için İspanyol prenslerinin bu topraklarda yönetimi ve idareyi üstlenebileceği, buralarda kusursuz şehirler*

¹⁹³ Vitoria, s.147.

¹⁹⁴ Barcia Trelles, s.126.

kurarak yöneticiler atayabileceği ve hatta gerektiğinde efendilerinin değiştirilebileceği sonucu çıkarılmak istenmektedir”¹⁹⁵.

De Indis boyunca yerlilerin hâkimiyet haklarını, özel mülkiyetlerini ve özgürlüklerini savunan ve yerlilerin diğer insanlarla eşit haklara sahip olduğunu söyleyen Vitoria, yerlileri diğer insanlardan farklı kılanın kültürel eksiklikleri, kötü eğitimleri, ilkel sosyal ve siyasi örgütlenmeleri olduğunu söyler¹⁹⁶. İnsan onuruna uygun bir hayat sürebilmeleri ve akıl dışı varlıklar gibi yaşamamaları için, İspanyolların bu yerli toplulukların yönetimini üstlenmeleri ve aralarında huzuru sağlamaları, bir hak olmaktan çok bir görev niteliğindedir. Tabii haklar ve yükümlülükleriyle ‘insan’ kavrayışından, insanın tabii sosyallığından ve evrensel topluluğun bir üyesi olmasından ileri gelen bu yükümlülük için, İspanyolların Papa ya da başka bir iktidar tarafından yetkilendirilmiş olmasına da gerek yoktur¹⁹⁷. Nasıl ki çocukların durumunda, akli olgunluğa erişene kadar babanın idaresinde olmaları çok tabii bir şeyse, ‘tıpkı bir çocuk gibi’ kendilerini yönetmek için ehil olmadıkları düşünülen bu yerlilerin yönetiminin de yetenekli, tecrübeli ve bilge kişilere bırakılması akla uygun görünmektedir. Bununla beraber, Vitoria, böyle bir argümanın yalnızca dostluk ve insani prensiplerle, yerlilerin menfaati ve iyiliği için gerçekleşmesi halinde geçerli olacağını eklemektedir.

Diğer taraftan zaruri olan başka bir koşul da, üstlenilen bu yönetimin geçici olması, yerli halk için zorunlu ve yeterli olduğu ölçüde sürmesi gereğidir¹⁹⁸. Her açıdan kendilerini idare etmeye yeterli olgunluğa eriştiklerinde, siyasi olarak bağımsız olmalarına izin verilmesi ve halkın iradesine uygun bir yönetimin oluşturulmasına imkân tanınması gerekmektedir¹⁹⁹. Vitoria’nın, geçerli olup olmadığı hususunda kesin bir yargıya varmaktan kaçındığı bu tartışmalı sekizinci hal ile ilgili olarak belirlediği koşullar ve sınırlardan bir vesayet yönetimini tasarladığı anlaşılmaktadır.

¹⁹⁵ Vitoria, s.148.

¹⁹⁶ Castillo Urbano, s.312.

¹⁹⁷ Carro, s.90.

¹⁹⁸ Hernández, s.211; Castillo Urbano, s.312; Frayle Delgado s.133; Díaz, s.85.

¹⁹⁹ Titos Lomas, s.289.

V. Sonuç

XVI. yüzyılda Yeni Dünya'nın keşfi ile ortaya çıkan hukuki ve etik sorunların çözülmesinde ayrıcalıklı yeri olan Vitoria, yerlilerin gerçek bir insan olup olmadığı sorusuna, genel yaklaşımın aksine, onların da İspanyollar kadar akıl sahibi olduklarını ve akla sahip olduklarından adil bir topluluğa da dahil olma hakkına sahip olduklarını söyler. Onun “tabii topluluk ve iletişim”i, evrensel topluluğu düzenleyen ve kendisinden dostluk, dayanışma, insanlık, iletişim, paylaşım ve katılım gibi başka prensipler türetilen tabii *ius gentium*un temel prensibidir. Tabii hukuktan türeyen bir tabii *ius gentium* prensibinden bahsedildiği için de evrensel karakterde, tüm insanlar için tabiyetlerinden ve kültürlerinden bağımsız olarak bağlayıcıdır. Bu sebeple, Vitoria'nın fethi doğrulayan haller altında sıraladığı gibi seyahat etme, buralarda yerleşme, ortak olan malların iletişimini ve katılımını sağlama gibi haklar emredici niteliktedir ve yalnızca bu prensibin ihlal edilmesi halinde bir güç kullanımı olarak savaş meşrulaşmaktadır.

Vitoria'nın tabii topluluk ve iletişim ilkesinin merkezinde, ortak mallar öğretisi ve öğretinin kökeninde de, *De Indis*'in ilk bölümünde değerlendirilmiş olan hâkimiyet (*dominium*) hakkı yer almaktadır. *Dominium* kavramını, bir şeyden kendi kullanımına ve menfaatine yararlanma hakkı olarak tanımlayan Vitoria, bu hakkı yalnızca şeyler üzerinde mülkiyet hakkı olarak, yani özel hukuktan türeyen bir hak olarak değil, kişinin kendi eylemleri ve seçimleri üzerinde sahip olduğu hâkimiyet ve yönetme hakkı olarak kamu hukukuna ilişkin bir hak şeklinde düşünmektedir. *De Indis*'in ilk bölümünde, yukarıda açıklandığı gibi, temel soru yerlilerin İspanyolların Yeni Dünya'ya gelişinden önce gerçek malikler olup, aralarında yerlileri yöneten kişilerin olup olmadığıdır. Bu soruya yanıt ararken ortaya koyduğu prensipler, sorunun yer bakımından sınırlarını aşmakta ve tüm insanlığı kapsıyıcı bir insan hakları modelinin temellerini oluşturmaktadır. Bunun yanında, yenilikçi ve dönemine göre ‘modern’ olarak nitelendirilebilecek bu öğretisiyle, zamansal olarak da dönemin hukuk anlayışının ilerisinde yer alacaktır. Yerlilerin barbarca denene alışkanlıkları ve tuhaf

adetleriyle İspanyolların nazarında hayvandan farksız görünmeleri onları yine de, Vitoria'nın Tanrı görünümünde yaratılmış insan kavrayışının dışında bırakmamaktadır. Yerliler, yaratılışları gereği, İspanyollar kadar akıl sahibi varlıklardır ve tabii akıl, onların kendi eylemleri ve mülkleri üzerinde hâkimiyet sahibi olduklarının kanıtıdır. Hâkimiyet bir haktır ve bu hak tabii hukuktan kaynaklanmaktadır. Vitoria'ya göre hiç bir insan yarattığı yasa, tabii hukuka aykırı olamayacağına göre, tabiatı gereği akıl sahibi olan insanın bu hakkını yok sayacak hiçbir insan yarattığı yasa meşru olmayacaktır. Yerliler, insan olma tabiatlarıyla, İspanyolların Yeni Dünya'ya gelmelerinden önce, hem kamusal hem özel alanda hâkimiyete sahiptirler.

De Indis'in asıl inceleme konusu olan fetih hareketinin meşruluğu tartışması, esas olarak ikinci ve üçüncü bölümlerde incelenmektedir. Hâkimiyet kuramının ortaya koyulduğu ilk bölüm, Vitoria çalışmalarında genel olarak bir 'giriş' olarak sınıflandırılmakla beraber, *De Indis*'in bütünü itibarıyla bu 'giriş', çalışmanın temel tezi 'tabii topluluk ve iletişim' prensibinin dayandığı üç temel noktadan (tabii hukuk, *ius gentium* ve ortak mallar öğretisi) ortak mallar öğretisinin merkezidir. Tüm insanların, ister 'barbar' yerliler, ister ispanyollar olsun, tabiatı gereği özgür ve eşit olduğu ilkesinden hareket edilerek hâkimiyet sahibi olduklarının kabulünden sonra, asıl soru olan "bu hâkimiyetin hangi hallerde kaybedilip kaybedilemeyeceği veya daha özel olarak İspanyollar tarafından hangi durumlarda yeni bir hâkimiyet kurulmasının mümkün olabileceği" sorusunun çözülmesine geçilecektir.

Fethi doğruladığı ileri sürülen hallerin, Vitoria tarafından değerlendirilip geçersiz oldukları sonucuna varılan ikinci bölümünde, insan tabiatları bir önceki bölümde kabul edilmiş olan yerlilerin, tabii hukuk ve tabii hukuktan türeyen *ius gentium* dayanaklı hakları savunulmaktadır. Bu yalnızca tek taraflı olarak yerlilerin haklarının sayılması ve savunulması değil, aynı zamanda İspanyol egemenliğinin de sınırlarının çizilmesi bakımından, dönemde çok tartışılacak hususların ortaya konulmasına sebep olacaktır. Vitoria ilk olarak İmparator'un ve Papa'nın iktidarını sınırlandırmaktadır. O'na göre ne İmparator'un evrensel bir

hâkimiyeti vardır ne de Papa'nın dünyevi şeyler veya dünyevi düzen ilişkin ruhani şeyler açısından inançsız yerliler üzerinde bir iktidarı vardır. Yerlilerin yamyamlık, ensest ilişki, sodomi gibi tabiat düzenine aykırı günahlarına gelince, kendi sözleriyle bu 'hukukçuların işi değildir'. Tabii hukukta da *ius gentium*da da kabul edilen işgal kurumu ile şeyler üzerinde hâkimiyet kurulması geçerli bir işlem olmasına rağmen, bu imkân yalnızca sahipsiz durumdaki şeylerin ediniminde geçerli olabilecektir. Söz konusu topraklar ve üstündeki şeyler üzerinde yerlilerin meşru bir hâkimiyeti olduğu bir önceki bölümde açık bir şekilde belirlendikten sonra, artık bu topraklar üzerinde işgal ile hâkimiyet kurulması söz konusu değildir. Yerlilerin sahip oldukları özel ve kamusal hâkimiyet, pek tabii satış, bağışlama, devir veya benzeri bir hukuki işlemle ya da Vitoria'nın bir başka geçersiz hal olarak incelediği 'gönüllü seçim' ile başka birine devredilebilir. Fakat ortada böyle bir hukuki işlem olmadığı gibi, daha özellik arz eden gönüllü seçim ile hâkimiyetin devri durumu için Vitoria, gönüllü ve iradi bir seçimin temel unsuru olan iradeyi ortadan kaldıracak hiç bir kusurun bulunmamasını aramaktadır. Oysa yine Vitoria'ya göre, bu topraklara gelen İspanyolların zırhlı ve silahlı oldukları, baskı ve şiddet uyguladıkları iyi bilinmektedir. Kaldı ki, yerliler, kendi dillerini dahi konuşmayan insanların kendilerinden ne istediğini ve bunun ne gibi sonuçları olduğunu bilecek durumda değillerdir. İspanyol hâkimiyetinin meşru bir şekilde kurulduğu yönünde hararetle savunulan bu haller Vitoria'ya göre geçersizdir ve ne bu sebeplere dayanılarak kurulacak hâkimiyet meşrudur ne de bu doğrultuda yapılacak bir savaş haklı bir savaştır. Vitoria'nın bu bölümde yaptığı değerlendirmeler, her ne kadar Yeni Dünya yerlileri üzerinden ele alınsa da, ortaya koyduğu prensipler ve çıkarımları açısından, tüm dünya insanlarını kapsayıcı eşitlik ve kendi seçimleri konusundaki özgürlükleri fikrine dayanır. Ve bu hümanist, evrenselci yaklaşım, üçüncü bölümde Vitoria'nın oluşturacağı nihai tez olan 'tabii topluluk ve iletişim' prensibinin kuramsal temelini oluşturur.

Tabii topluluk ve iletişim ilkesi, İspanyolların Yeni Dünya üzerinde hâkimiyetini doğrulayabilecek ilk meşru hal olarak sayılır. Bunu, dini karakterli ikinci bir hal olarak inancı duyurma ve yayma hakkı izler. İnanç yayma hakkını ya

da *De Indis*'in konusu itibariyle Hıristiyanlığın yayılması hakkını Vitoria yalnızca bir hak olarak değil, aynı zamanda bir yükümlülük olarak tasarlar. *İncil*'i duyurmak Hıristiyanlar için hem bir hak hem de bir görevdir. İspanyollar, bu topraklarda ilk bulunan Hıristiyanlar olarak bu haklarını kullanabilecekleridir. Fakat Vitoria, bu hakkı tanıırken bir takım sınırlamalar da getirir. Öncelikle bu hak, barışçıl bir şekilde yerine getirilecek ve yerlilere zarar verilmeyecektir. Dahası, yerliler İspanyolların bu duyurusuna rağmen inancı kabul etmek zorunda değildir. Hıristiyanlığı kabul etmemelerinin sonuçları dini karakterli olduğu için, yerlilere karşı bu sebebe dayanılarak güç kullanımını, yani din adına savaşı da reddeder. İnanmak iradi bir eylemdir ve tam da bu noktada Vitoria tarafından savunulan şey inanç özgürlüğüdür. Herkes inancını barışçıl şekilde duyurabilir. Bu bir haktır ve bu hakkın kullanılmasının engellenmesi hakka müdahale oluşturacağından haksız bir eylemdir. Eğer bir karşı müdahalede bulunulacaksa, bu güç kullanımı yalnızca hakkın kullanılmasına imkan verecek ölçüde olmalıdır. Çok açık şekilde görülmektedir ki, Vitoria dini karakterli bir inanç yayılmasından ziyade, inanç özgürlüğünün hukuki sınırlarını çizmektedir.

Fethi doğrulayan bu ilk iki hal ile Vitoria, kesin ve mutlak halleri belirtirken, bunların yanında, yine *ius gentium*, tabii hukuk ve ahlâki temelleri olan ve yine modern anlamda değerlendirilebilecek hukuki başka haller de sayar. Üçüncü ve dördüncü haller, bu kez 'gerçek ve serbest irade' ile Hıristiyanlığı seçmiş yerliler lehine, hem bireylere yönelik hem de yerlilerin büyük bir kısmının Hıristiyanlığa geçmesi durumunda toplu nitelikte olan bir koruma sağlamak amacıyla, dini karakterli bir müdahale hakkına işaret etmektedir. Beşinci hal ile, gerek tabii hukuk temelinde gerekse ahlâki temelde, tiranik yasa ve uygulamalara maruz kalan masum üçüncü kişiler lehine, modern uluslararası hukukun 'insani müdahale' kurumundan çok da uzak olmayacak biçimde, müdahale ve savunma savaşından bahsedilmektedir. Yedinci halde, yine bugünün insancıl hukuk anlayışının konusu olan, müttefikler yanında haklı bir savaşa katılma durumu ele alınır. Sekizinci ve Vitoria'nın 'kesin yargıya varamadığını' belirttiği, yerlilerin kendilerini yönetmekte yetersiz veya başarısız olmaları durumunda, kendilerini yönetebilecek duruma gelene kadar ve bunun gerçekleşmesi için gerekli koşulların

hazırlanması şartıyla, geçici nitelikli bir vesayet kurumu sözkonusu olur. Bu sekizinci hal, bir çok yazar tarafından, XX. yüzyılın sonlarında yeniden canlanan ‘Devlet kurulması’na ve/veya BM’nin barış tesisi kurumlarına benzetilmektedir.

Bu çalışma kapsamında, Vitoria’nın üç boyutlu *Relectio de Indis* değerlendirmesiyle göstermek istediğim şey, onun yaşadığı dönem, koşullar ve hukuk anlayışı içerisinde, benzeri görülmeyen yaratıcılığı ve evrenselci hümanist yaklaşımıyla oluşturduğu, XVI. yüzyıla göre ‘modern’ sayılabilecek prensipleri sistematik bir biçimde ortaya koymuş olmasıdır. Bununla beraber, öğretisinin dayandığı kaynakların ayrımlarının kesin olmaması ve çoğu zaman içiçe geçmiş bir özel hukuk ve kamu hukuku ilişkisi, Vitoria araştırmacılarının ifadesiyle onun ‘uluslararası hukukun kurucusu’ olarak değerlendirilmesini tartışmalı kılar. Tüm bunlara rağmen, Vitoria’nın öğretilerinde tabii *ius gentium* yanında pozitif *ius gentium* kuramına dayanan prensiplerinin “zamansızlığı”, modern insan hakları ve insancıl hukukun temellerini oluşturarak referans gösterilmesinin başlıca sebebidir.

ÖZGEÇMİŞ

Merve Sağıroğlu, 1989 yılında İstanbul'da doğdu. 2008 yılında Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde lisans eğitimine başladı. 2012 yılında tamamladığı lisans eğitiminin ardından, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Yüksek Lisans Programına başlayarak, söz konusu programı 2015 yılında tamamladı. 2013 yılı Ocak ayından bu yana, İstanbul Barosu'na kayıtlı Avukat olarak çalışmaktadır.

